

Od utopije do antiutopije

Milić, Mia

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:282860>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-23**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET

MIA MILIĆ

OD UTOPIJE DO ANTIUTOPIJE

DIPLOMSKI RAD

Rijeka, 2020. godina.

Sveučilište u Rijeci

Filozofski fakultet u Rijeci

Studijske grupe: pu / fil

Studentica: Mia Milić

OD UTOPIJE DO ANTIUTOPIJE

Mentor: Doc. dr. Neven Petrović

Rijeka, 20.09.2020.

SADRŽAJ

SAŽETAK.....	5
UVOD	6
1. DEFINICIJA POJMOVA	7
2. UTOPIJA	10
2.1.Povijesni razvoj utopije.....	12
2.1.1. <i>Grčka i rimska mitologija.....</i>	<i>12</i>
2.1.2. <i>Hesiod.....</i>	<i>13</i>
2.1.3. <i>Ovidije.....</i>	<i>13</i>
2.1.4. <i>Vergilije</i>	<i>14</i>
2.2.Platon – Država.....	15
2.2.1. <i>Aristofan</i>	<i>18</i>
2.3. Sv. Augustin – Grad Božji	19
2.4. Sir Thomas More – Utopija	20
2.5.Francis Bacon – Nova Atlantida	22
2.6.Johan Andreae - Christianopolis	23
2.7.Thomaso Campanella – Grad Sunca	24
2.8.James Harrington – Commonwealth of Oceania	25
2.9.18. stoljeće	26
2.9.1. <i>Etienne Cabet – Put u Ikariju</i>	<i>26</i>
2.10. 19. stoljeće.....	27
2.10.1. <i>Marx i Engels.....</i>	<i>28</i>
2.10.2. <i>Edward Bellamy – Pogled Unatrag.....</i>	<i>30</i>
2.10.3. <i>William Morris – Vijesti iz Nigdje</i>	<i>31</i>
2.11. 20. stoljeće.....	32
2.11.1. <i>H. G. Wells – Vremenski Stroj</i>	<i>33</i>

2.11.1.1. <i>Analiza djela Vremenski Stroj</i>	35
2.11.2. <i>H. G. Wells – Moderna Utopija</i>	38
2.11.2.1. <i>Analiza djela Moderna Utopija</i>	39
2.12. Kraj utopije?	41
3. ANTIUTOPIJA	46
3.1. Jevgenij Zamjatin – Mi	50
3.1.1. <i>Analiza djela Mi</i>	52
3.2. George Orwell – 1984	55
3.2.1. <i>Analiza djela 1984</i>	57
3.3. Aldous Huxley – Vrli Novi Svijet	60
3.3.1. <i>Analiza djela Vrli Novi Svijet</i>	62
3.4. Ayn Rand – Anthem	66
3.4.1. <i>Analiza djela Anthem</i>	68
4. OD UTOPIJE DO ANTIUTOPIJE	72
ZAKLJUČAK	75
POPIS LITERATURE	76

SAŽETAK

Utopije proizlaze iz osjećaja nepravde i nezadovoljstva, što dovodi do zatvorenih sustava vlasti koji nisu sposobni odgovoriti na promjene. Ovako se stvara paradoks u kojem san o utopijskom društvu u konačnici dovodi do antiutopijske noćne more.

Koncept utopije služi kao uređaj od kojeg se stvara savršeno društvo. Koristeći elemente idealizma pruža kritiku postojećeg svijeta i predstavlja idealnu alternativu savršenstva. Utopijske se teorije u velikoj mjeri oslanjaju na pretpostavku da čovječanstvo ima neograničen potencijal za samopoboljšanje. Ovo optimistično gledište često se smatra nerealnim i naivnim. Stoga se pojam utopija također može koristiti u derogativnom kontekstu da podrazumijeva osjećaj zablude i traganje za nerealnim ciljevima.

Antiutopijsko se društvo često prikazuje kao zastrašujući košmarni svijet brutalnosti, ugnjetavanja i kontrole. Postaje utjelovljenje društvene disharmonije u kojoj je pojedinac podvrgnut nefunkcionalnom društvu koje karakteriziraju otuđenost, strah i nezadovoljstvo. Iako utopije često nastoje ocrniti sadašnjost i pružiti nadu u bolju budućnost, antiutopije služe kao upozorenje protiv buduće opasnosti utopijskog ekstremizma i njegovih posljedica.

Ključne riječi: utopija, antiutopija, kraj utopije, *Mi*, *Vrli novi svijet*, 1984., *Anthem*

UVOD

Utopijski narativ predstavlja postavke naizgled imaginarne, mjesta u izmišljenim društvima, obično u budućnosti, koja prelaze okvire poznatog svijeta i poznate povijesti. Pojam utopije uvela je društveno-politička satira Utopija (1516.), koju je napisao engleski renesansni humanist Thomas More, radi se o priči koja prikazuje živote i društvene prilike na izmišljenom otoku Utopija. Ovisno o tome kako se riječ izgovara, utopija znači ili izmišljeno mjesto (outopos), mjesto koje ne postoji ili izmišljeno sretno mjesto (eutopos). Na temelju povijesti utopijske književnosti, utopizam je definiran kao *socijalno sanjarenje, snove i noćne more koji se tiču načina na koji skupine ljudi uređuju svoj život i koji obično zamišljaju radikalno drugačije društvo od onog u kojem sanjari žive.*

Sukladno tome, distopijske se priče događaju u bližoj ili daljoj budućnosti, u vremenskom prostoru u kojem su se zastrašujuće prijetnje već ostvarile. Obično funkcioniraju kao upozorenja na neposredne opasnosti. Pojmovi utopija i distopija se koriste kao suprotnost, što označava antagonizam između dobrog (ili savršenog) mjesta i lošeg mjesta. S druge strane, konceptu utopije također se može suprotstaviti anti-utopija, koji nije sinonim za distopiju, kao što je naglasilo nekoliko znanstvenika. Oba koncepta, distopija i antiutopija, kritiziraju idealizam utopijske mašte, ali glavna razlika leži u tonu kritike i očekivanjima za budućnost, jer je antiutopijska literatura manje stroga s kategoričnom dihotomijom između dobrih mjesta i loših mjesta u usporedbi s distopijskom literaturom. Također valja naglasiti da se antiutopijska literatura koristi parodijom kako bi ilustrirala nepristupačnost utopijskog društva.

1. DEFINICIJA POJMOVA

Etimologija riječi utopija označava “mjesto kojega naprosto nema”, “nemjesto” ili “nigdjevo”. Tijekom upotrebe, napose od Campanellina *Grada sunca*, riječ je poprimila pozitivno značenje, optimistično gledanje u budućnost.

Distopija je opozicija, antiteza utopiji. U užem smislu distopija predstavlja zebnju za sudbinu čovječanstva, ne sadrži projekciju nade. Etimologija riječi je vrlo jednostavna: dis + topia - raz + mjesto = razmjesto.

S obzirom da prefix *dis* označava negaciju pozitivnog sadržaja imenice, Webster rječnik navodi sljedeću definiciju: “zamišljeno mjesto, koje je potišteno i bijedno i čiji stanovnici žive strahotnim životom” (an imaginary place which is depressingly wretched and whose people lead a fearful existence).¹

Utopiju je prvi upotrijebio J.S. Mill 1868. godine u jednoj parlamentarnoj raspravi: “It is, perhaps, too complimentary to call them Utopians, they ought rather to be called dys-topians, or cacotopians” Millova je podjela dvostrana, međutim, nakon uvođenja eutopije (dobra utopija) kao opozicije distopiji mogli su se u nazrijeti elementi trostruke podjele s utopijom kao polazištem, od koje se onda odvajaju i međusobno radikalno razdvajaju dva oprečna pojma: eutopija i distopija/kakotopija.

Suvremena distopija može imati četiri izvora:

- manjak povjerenja u znanost,
- filozofija apsurda,
- manjak povjerenja u ljubav,
- ekonomsko-politička situacija i perspektiva, poglavito na globalnom planu.²

¹Polić B., *Poetika i politika Vladimira Majakovskog : utopija, distopija, antiutopija*, Zagreb, Globus, 1988., str.15

²Polić B. (bilj. 1), str. 16

Nepovjerenje u znanost je pradavnog porijekla. U novije vrijeme ogleda se negativni stav prema znanosti J. J. Rousseau, koji je na upit francuske znanstvene akademije u Dijonu o tome može li napredak znanosti donijeti sreću čovječanstvu odgovorio niječno.³

Termin antiutopija, koji se ponekad upotrebljava umjesto distopije, označava postojeće mjesto, ali bez određenih svojstava. Kao aksiološki neutralna, bez ikakvog predznaka, predstavlja sintezu između utopije i distopije.

(-) Distopija

Utopija (+)

Antiutopija (0)

Pojam antiutopije možemo upotrebljavati za označavanje neodređenog, nedovoljno definiranog gledanja u budućnost, bez pozitivnog ili negativnog odnosa prema toj budućnosti, bez njezine dovoljno jasne karakterizacije.⁴

Darko Suvin definira utopiju kao “verbalnu konstrukciju određene kvazi-ljudske zajednice u kojoj su sociopolitičke institucije, norme i individualni odnosi organizirani prema savršenijem principu nego u autorovoj zajednici.”

Distopija je utopija u kojoj je pozitivno zamijenjeno negativnim. Oboje su izraz sintetičke mašte, razumijevanje i izraz dubokih principa sreće ili nesreće.

Ako utopijsko-distopijski oblik nastoji konstruirati jedinstvene, bezumne strukture koje rješavaju društvene nedoumice, antiutopijski oblik otkriva njihove probleme, postavlja pitanja i sumnje.⁵

³Polić B. (bilj. 1), str. 17

⁴ Polić B. (bilj. 1), str. 18

⁵Huntington J., *Utopian and Anti-Utopian Logic: H.G. Wells and his Successors*, <https://www.depauw.edu/sfs/backissues/27/huntington.html> , 11.09.2020.

U mnogim književnim ili kinematografskim djelima antiutopija i distopija mogu se preklapati jer možda nije dovoljno jasno jesu li stvari loše jer su zamišljene da takve budu (pakao) ili zato što je nešto pošlo po zlu (komunizam / socijalizam). Percipirano značenje ovisi o razmišljanju ili očekivanjima promatrača, jer nečija utopija može biti pakao za drugog.

Utopija zapravo može biti dvije stvari: mjesto ili ljudsko stanje u kojem je postignuta krajnja dobrota; mjesto ili ljudsko stanje koje je toliko idealizirano da ne postoji vjerojatnost da će se jednoga dana postići. Stoga je antiutopija mjesto koje je potpuno suprotno od utopije tj. mjesto ili ljudsko stanje koje je u normalnim i racionalnim uvjetima nepoželjno.

Distopija, iako se po izgledu ne razlikuje od antiutopije u smislu da je sve loše, daje dojam da je izvorno zamišljena ili koncipirana kao utopija. Drugim riječima, radi se o utopiji koja je pogriješila.⁶

⁶What is the difference between dystopia, utopia and anti-utopia?, <https://www.quora.com/What-is-the-difference-between-dystopia-utopia-and-anti-utopia> , 05.09.2020.

2. UTOPIJA

Utopija je toliko duboko ukorijenjena u čovjekovu prirodu da je gotovo nemoguće razumjeti povijest čovječanstva bez nje. Postoji i prije nego što joj je ime 1516. godine dao Sir Thomas More. Prema mišljenju Krishana Kumara⁷, to je “bezvremenska i nepromjenjiva konstanta, arhetip ljudske društvene imaginacije, proizvod nekog instinktivnog *načela nade* u individualnoj ljudskoj psihi.” Drugim riječima, trajna je manifestacija težnji ljudskog duha. “Zemljovid svijeta koji ne uključuje utopiju”, kaže Oscar Wilde, “nije vrijedan pogleda, jer izostavlja jedinu zemlju u koju čovječanstvo želi doći”.⁸

Utopija je za Kumara kaleidoskop raznih stvari: “šareni projekt, mjesto susreta mnogih svrha i mnogih disciplina mišljenja”. Njezina je bit živjeti na mjestu gdje čovjek želi biti. Od svog nastanka s pisanjem Moreove utopije, uključuje dva dijametralno suprotna impulsa. Ono je više od društvenog ili političkog traktata čiji je cilj isključivo reforma, bez obzira koliko sveobuhvatno bilo. Međutim, njezina vrijednost nije u odnosu na sadašnju stvarnost već u odnosu prema mogućoj budućnosti. Praktična upotreba utopije leži u pokušaju da nadiđe sadašnju stvarnost kako bi zamislila državu čija nas korisnost privlači poput magneta. Postavlja uvjet nemogućeg, savršenstva koji u čovječanstvu nije ipak apsolutno nedostupan.⁹

Utopija kao struktura mišljenja posuđuje mnoge elemente iz drugih tipova idealnog društva ili idealnih uvjeta čovjekova života. Zemlja Cockaygne, iz poznate engleske poeme *The Land of Cockaygne*, jesvijet neobuzdanog uživanja i užitka u kojem ljudi žive u

⁷ (rođen 1942. u Trinidadu i Tobagu) britanski je sociolog koji je trenutno predsjedatelj Odjela za sociologiju na Sveučilištu Virginia. Kumarove publikacije uključuju Proročanstvo i napredak: Sociologija industrijskog i postindustrijskog društva (Allen Lane, 1978), Utopija i antiutopija u moderno doba (Basil Blackwell, 1987), Uspon modernog društva: aspekti društvenog i političkog Razvoj Zapada (Basil Blackwell, 1988.), Utopizam (Open University Press, 1991.), 1989.: Revolucionarne ideje i ideali (University of Minnesota Press, 2001.) i Stvaranje engleskog nacionalnog identiteta (Cambridge University Press, 2003.).
[https://en.wikipedia.org/wiki/Krishan_Kumar_\(sociologist\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Krishan_Kumar_(sociologist))

⁸*Nature and history of utopia and dystopia*,

https://shodhganga.inflibnet.ac.in/bitstream/10603/145385/11/08_chapter%201.pdf , 04.09.2020

⁹*Nature and history of utopia and dystopia* (bilj. 8), str. 40

najboljem mogućem raspoloženju, u raj u na zemlji. Ove vrste idealnog društva i druge slične zajednice društava kao što su izgubljeni kontinent Atlantida, skrivena dolina Shangrila, daleka zemlja El Dorado, Zemlja bez zla Indijanaca Guarani, život plemenitog divljaka, nevjerojatnih civilizacija u središtu zemlje i na Mjesecu, itd., prema Kumaru, preklapaju se jedna s drugom. Motiv idealnog grada posuđuje se iz mitova drevnih civilizacija zlatnog doba.¹⁰

¹⁰*Nature and history of utopia and dystopia* (bilj. 8), str. 41

2.1. Povijesni razvoj utopije

Povijest utopije vrlo je duga. Datira iz najranijih dana zabilježene povijesti, pa čak i puno prije toga. Prve pokušaje se mogu naći u legendama drevnih ljudi Mezopotamije – Sumera, Akadijanaca i Babilonaca te u Egipćanima. Ove legende uključuju izvještaje o životu u kojem čovjek živi u dobroćudnom prirodnom okruženju prostranih vrtova koji simboliziraju plodnost i obilje. Mnogi od ovih elemenata mogu se otkriti i u hebrejskoj priči o Raju postanka. Knjiga Postanka Starog Zavjeta iznosi priču o stvaranju rajskog vrta koji je bio zemlja blagostanja u kojoj su Adam i Eva živjeli prije izgnanstva.¹¹

Kao što je istaknuo Lewis Mumford početkom 20. stoljeća, utopije se mogu podijeliti u dvije glavne kategorije: utopije bijega i utopije obnove. Za neke se, međutim, samo se drugi tip kvalificira kao utopija, jer se prvi odnosi na projekciju želje bez uvažavanja ikakvih ograničenja, a usredotočuje se uglavnom na tjelesni užitak, često s puno dostupne hrane, pića i seksa. U nekim slučajevima takve *tjelesne utopije* nisu društvena izmišljotina, već samo privatne i egocentrične fantazije usredotočene na osobno ispunjenje, a često se tumače kao primitivne, pretjerane i opasne.¹²

2.1.1. Grčka i rimska mitologija

U grčkoj mitologiji legenda o Prometeju i Pandori podsjeća na priču o Adamu i Evi. Ovaj mit je utjecao na mnoge kasnije generacije i dao je *boju* čovjekovom pogledu na povijest, posebno ideji razvrstavanja povijesti u četiri doba: zlatno, srebrno, brončano i željezo. Zlatno doba predstavlja doba nevinosti i sreće za razliku od ostalih koja predstavljaju pad.¹³

U rimskoj tradiciji legenda o Saturnu i Saturnalijama je značajna u pogledu utopije. Saturn je bog sjetve i uzgoja, koji je davno živio i neko vrijeme vladao Italijom. Njegova vladavina predstavlja zlatno doba u rimskoj povijesti. Rezervirao je nekoliko dana u godini za slavlje kako bi se “muškarci mogli sjetiti kakav je bio život u moje dane”, kako kaže u jednom od

¹¹Nature and history of utopia and dystopia (bilj. 8), str. 43

¹² Ženko E., *Mapping the Unmappable: Dichotomies of Utopianism*, Filozofski vestnik, Letnik XXXVIII, Številka 1, 2017., str.69

¹³Nature and history of utopia and dystopia (bilj. 8), str. 45

Lucijanovih dijaloga. Tako saturnalijske omoguđuju “da vidimo što doista znači sjećanje na Zlatno doba”. U stvari, to je prikaz ekstravagantne radosti koja pomaže da srušimo sputavanja, zabrane i odricanja koje guše ljudsku slobodu.¹⁴

2.1.2. Hesiod

Klasični narodni mitovi, koji se kroz stoljeća pojavljuju u različitim kulturama diljem svijeta, često imaju oblik utopije bijega. Mnoge od tih priča počinju s mjesta na kojem su bogovi i ljudi bili bliski jedni drugima, i kao što čitamo u Hesiodu (8. stoljeće pne): “Živjeli su kao da su bogovi, srca bez ikakve tuge, i bez teškog rada i boli; nikad ih nije snašla starost; njihove ruke, noge, nisu se mijenjale. Uživali su na festivalima i živjeli bez problema. Kad su umrli, kao da su zaspali. Sva je roba bila njihova. Žitna zemlja sama im je urodila plodom; ovo je bilo sjajno i obilno, dok su oni u svoje zadovoljstvo tiho pazili na svoja djela, usred dobrih stvari.”¹⁵ U Hesiodu se dobar život sastoji od obilja, jednakosti i radosti. Čini se da je njegova priča potpuno izvan vremena, a društveno-povijesna stvarnost zapravo se nikada ne odražava.

2.1.3. Ovidije

Rimski pjesnik Ovidije je, čija je poezija ostavila mnogo snažniji dojam i snažno utjecala na srednjovjekovlje, s druge strane naglasio suvremena politička pitanja. Njegov opis Zlatnog doba stoga je prije svega negativna slika njegove epohe: “U početku je bilo Zlatno doba, kada su ljudi sami od sebe, bez prijetnje kaznama, bez zakona, održavali dobru vjeru i činili ono što je ispravno. Nije bilo kazni kojih se treba bojati, nisu postavljene brončane ploče, na kojima se nalazilo prijetnje pravnim postupkom, nije bilo gomile nečinitelja, željnih milosti, drhtao pred licem svog suca: doista, nije bilo sudaca, ljudi su sigurno živjeli bez njih. [...] Narodi svijeta, neometani nikakvim strahovima, uživali su ležerno i mirno, a vojnici nisu imali nikakve koristi.”

¹⁴*Nature and history of utopia and dystopia* (bilj. 8), str. 46

¹⁵ Ženko E. (bilj. 12) str.69

Mnogo utopija bijega bavilo se na sličan način rješavanjem problema sadašnjosti, a neki od njih također su objašnjavali kako i zašto se dobar život u raj pretvorio u dolinu suza.¹⁶

2.1.4. Vergilije

Dvije su se važne preinake trebale dogoditi u odnosu na te mitove prije nego što je pristup utopijama u pravom smislu napokon bio otvoren, a obje se mogu pratiti sve do rimskog pisca Vergilija (Publius Vergilius Maro, 70-19 pr. Kr.). Prva promjena povezana je s konceptom eucronije, problemom najboljeg mogućeg vremena, kao analogom eutopiji, koja određuje najbolje moguće mjesto. Vergilije je vjerojatno bio prvi koji je u svom djelu zlatno doba premjestio iz prošlosti u budućnost. “Umjesto da gledamo unatrag, treba se veseliti, jer će se zlatno doba pojaviti negdje u budućnosti.”¹⁷

Vergilijeva druga važna preinaka glasi da ništa u ovom boljem budućem svijetu neće biti dano kao dar od bogova. U budućoj utopiji ljudi će i dalje morati raditi, uglavnom kao seljaci ili poljoprivrednici. Živjet će jednostavnim životima, ali bit će sretni.¹⁸

¹⁶ Ženko E. (bilj. 12) str.70

¹⁷ Ženko E. (bilj. 12) str.71

¹⁸ Ženko E. (bilj. 12), str.71

2.2. Platon – Država

Platon je živio u vrijeme kada je njegova zemlja prolazila kroz užurbanu borbu i previranja, u dobu kada je Atena izgubila rat protiv Spartanaca. Godine 404. pr. Kr, kad je Platon imao 20 godina, Spartanci su srušili duge zidine Atene. Zemlja je vidjela puno političkih nemira i doba je kulminiralo svojim nesretnim postignućima u tragičnoj egzekuciji Platonovog gospodara Sokrata. Promatrajući korupciju i ozbiljnu opasnost od tiranije, Platon nije imao povjerenja u sve postojeće političke institucije. Izričita kritika postojećeg statusa quo bila je opasan zadatak. Stoga je Platon pribjegao stvaranju idealne republike u kojoj ljudi uživaju u najboljem načinu života. Tako je nastala Država, u kojoj je postavio opća načela svoje verzije idealnog državnog ustrojstva.¹⁹

Platonova strategija je prvo objasniti primarni pojam društvene ili političke pravde, a zatim izvesti koncept individualne pravde. Identificira političku pravdu kao sklad u strukturiranom političkom tijelu. Idealno društvo čine tri glavne klase ljudi - proizvođači (obrnici, poljoprivrednici, obrtnici, itd.), pomoćni službenici (ratnici) i skrbnici (vladari). Društvo je pravedno kad su odnosi između ove tri klase točni. Svaka skupina mora obavljati svoju odgovarajuću funkciju, i samo tu funkciju, i svaka mora biti u pravom položaju moći u odnosu na ostale. Vladari moraju vladati, pomoćni službenici moraju podržavati vladarska uvjerenja, a proizvođači se moraju ograničiti na vještine koje im je priroda dodijelila (poljodjelstvo, kovaštvo, slikarstvo itd.) Pravda je načelo specijalizacije: načelo koje zahtijeva da svaka osoba ispunjava društvene ulogu na koju priroda dodijeljuje i ne miješati se u bilo koji drugi posao.²⁰

Prvi Platonov prijedlog za idealan grad opisan je kao istinski i zdrav model za utopijski život. Ovaj grad osigurava samo najosnovnije potrebe svojih građana - hranu, sklonište, odjeću i obuču. Izgrađen je na jednostavnoj podjeli rada gdje svaki pojedinac radi jedan posao na temelju svojih najproduktivnijih vještina. Svaki pojedinac prihvaća svoj položaj u Gradu i čini ono što bi trebao raditi u korist sebe i ostalih građana. Među građanima nema konkurencije, a budući da je Grad savršeno pravedan, nema potrebe za vladom. U idealnom gradu nema luksuza. Platon priznaje da ovaj grad nije onaj kojim će mnogi biti zadovoljni

¹⁹*Nature and history of utopia and dystopia* (bilj. 8), str. 47

²⁰Platon, *Država*, Zagreb, Naklada Jurčić, 1997., str. 213

zbog previše jednostavnog načina života. Stoga on konstruira još jedan Idealni grad. Zapravo, ono što promovira za većinu je podređivanje državi, državna kontrola privatnog vlasništva, zdravstvene zaštite, radne snage, stanovanja i još mnogo toga. Uspostavlja strogi klasni sustav i koristi eugeniku, eutanaziju, dogovorene brakove i trajnu indoktrinaciju masa za održavanje jedinstva u pravednom društvu. Namjera je stvoriti aristokratsku vladajuću klasu filozofa, Čuvara, koji će mudro vladati i voditi Grad.

Jedinstvo i stabilnost grada zahtijevaju da građani predaju svoje osobne želje potrebama Grada. Sreća pojedinca sekundarna je za opću dobrobit grada. Grad je strukturiran tako da vrši apsolutnu kontrolu, a glavni prioritet je osigurati čistoću unutar klasa. Čuvari imaju među najvažnijim dužnostima strogu regulaciju rođenja djece i, prema tome, seksualne aktivnosti odraslih. Platon također promiče eugeniku, stvaranje čiste rase. Čistoća rase održava se putem seksualnih aktivnosti kojima upravlja država.²¹

Stil glazbe je reguliran, odobreni su samo određeni modusi i ritmovi, jer se „ritam i harmonija ponajviše uvlače u unutarnji dio duše i najsnažnije je drže“.²² Sloboda izražavanja zabranjena je za zdravlje Idealnog grada važnije je od samoizražavanja. Uklonivši obiteljske veze, neovisnu misao i individualno dostojanstvo, Platon se okreće gradskim standardima za medicinsku etiku. Pravo na medicinsku njegu imaju samo oni koji su inače zdravi, ali pretrpe ozljedu ili sezonsku bolest. Kronični bolesnici nisu od koristi za grad i neće se liječiti. Starima i nemoćnima također se uskraćuje liječenje. Bolesti koje su posljedica nerada ili neaktivnosti ne smiju se liječiti.²³

Platon objašnjava svoj program za obrazovanje Čuvara i razvijanje iz njihovih redova najmudrijih i najpravednijih kraljeva filozofa. U osnovi Platonovih vladajućih filozofa i Idealnog grada je pojam Dobro. Ideja Dobra slična je biblijskom konceptu Boga ili krajnje istine. Uzrok je znanja i istine, ali je izvan njih oboje. Dobro nije biće već je izvan bića. Dobro upravlja svim aspektima života. Promišljanje o dobru i razumijevanje dobra daleko su izvan mogućnosti velike većine ljudi. Slijedom toga, Gradom moraju vladati filozofi jer su oni jedini ljudi koji mogu prepoznati Dobro. Samo filozof može donositi prosudbe o tome što predstavlja dobru osobu, dobar život ili dobru smrt. Dobro je sinonim za kvalitetu i mjeri se doprinosom pojedinca Gradu.

²¹ Lewis M., *Povijest utopija*, Zagreb, Naklada Jesenski i Turk, 2008. str.36

²² Platon (bilj.20) str.217

²³ Mumford L.(bilj.21) str.53

Platon je oštro kritizirao demokraciju. Međutim, priznaje da je demokracija najpravednija i najslobodnija. Svejedno dalje tvrdi da su sloboda i pravičnost bez obrazovanja i discipline recept za katastrofu. Većina građana postaje nedisciplinirana i lako zavedena nepotrebnim željama.

Platon upozorava da će pretjerivanja koja dominiraju demokracijom navesti nediscipliniranu većinu da se napije slobode. Kao rezultat toga, vladari se moraju neprestano truditi udovoljiti građanima.²⁴

Platon, rođen iz aristokratske obitelji, zaključuje: „Kao što je filozof najbolji i najsretniji čovjek, tako je i aristokratska država najbolja i najsretnija država; i kao što je tiranski despot, rob ambicije i strasti, najgori i najsretniji od ljudi, tako je i država kojom vlada tiranin najgora i najsretnija država.”²⁵

„Ovaj individualizam, ujedinjen s altruizmom, postao je osnova zapadne civilizacije. Predstavlja središnju doktrinu kršćanstva (‘voli svog bližnjega’, kaže Sveto pismo, a ne ‘voli svoje pleme’); i to je srž svih etičkih doktrina koje su izrasle iz naše civilizacije i stimulirale je. Ne postoji nijedna druga misao koja je bila toliko snažna u moralnom razvoju čovjeka. Platon je bio u pravu kad je u toj doktrini vidio neprijatelja svoje kastinske države; i mrzio ga je više od bilo koje druge subverzivne doktrine svoga vremena.“²⁶

²⁴ Mumford L. (bilj. 21) str.39

²⁵ Levin R. M., *Plato's Republic and the perfect society*,
<https://academic.udayton.edu/LawrenceUlrich/Leadership370/Plato's%20Republic%20and%20The%20Perfect%20Society.pdf> , 11.09.2020. str. 28

²⁶ Levin R. M. (bilj. 25), str. 29

2.2.1. Aristofan

Međutim, starogrčka kultura nije izumila samo formalnu utopiju, već i njezinu preotutežu: antiutopiju. Prvi važan antiutopičar bio je Aristofan (445. - 375. pr. Kr.), poznati pisac komedija, koji je istodobno s utopistima pisao i ispitivao slične teme. Najvažnija od njegovih drama u tom smislu imala je naslov *Žene u parlamentu* (ili *Ecclesiazusae* na grčkom). U ovoj predstavi Aristofan opisuje situaciju u kojoj je skupina žena uspjela preuzeti parlament (tj. Zakonodavnu skupštinu) i donijela oblik komunizma. U razvoju predstave Aristofan daje standardni razlog za odbijanje utopija. Žensko zakonodavno tijelo propada, ali ne zato što je loše ili iracionalno, već zato što mu je potreban altruizam da bi funkcionirao. Ipak, altruizam je nešto za što ljudska rasa nije sposobna, pa je stoga svaka utopija koja se temelji na komunizmu osuđena na propast, jer će egoizam uvijek pobijediti. Aristofan se koristio sličnom strategijom u drugoj drami s rječitim naslovom *Bogatstvo* (*Plutus*). Tamo se slijepom bogu bogatstva daje vid, a kad vidi nejednakosti u svijetu, on redistribuira bogatstvo kako bi postigao jednakost među ljudima. Međutim, Aristofan pokazuje da jednakost ne može trajati vječno, ljudska pohlepa ubrzo preuzima i brzo ponovno nerasporedivo raspoređuje bogatstvo.²⁷

²⁷ Ženko E. (bilj. 12), str.72

2.3.Sv. Augustin – Grad božji

Izvanredan doprinos koji označava kraj klasičnog razdoblja utopijske misli došao je od svetog Augustina (354. - 430. god.) Sveti Augustin je po obrazovanju bio poganin, no također sljedbenik i Platona i Isusa. Stoga je u svom *Gradu Božjem* pokušao kombinirati elemente etike, povijesti i filozofije kao i kršćanske ideale. Od hebrejskih proroka preuzeo je predviđanja o snažnoj katastrofi koja nagovještava nadolazeće duhovno Božje kraljevstvo. Vjeru u Jusa kao vladara duhovnog kraljevstva Božjeg i vjeru u Drugog Adama preuzeo je iz Evandjelja Novog zavjeta. U prvih deset knjiga napada pogrešna uvjerenja i u posljednjih dvanaest knjiga utvrđuje svoj stav. Mnogi vide *Grad Božji* kao Augustinove reakcije na njegov rani pogani život i konačno utočište u Kraljevstvu Božjem. Međutim, Kumar to poriče u utopijskoj tradiciji jer „djelo koje toliko ozbiljno k srcu uzima Krista govoreći: „Kraljevstvo moje nije od ovoga svijeta “teško se može smatrati utopijom.”²⁸

²⁸*Nature and history of utopia and dystopia* (bilj. 8), str. 48

2.4. Sir Thomas More – Utopija

Stvarni doprinos koji je otvorio pravo mjesto za utopiju u povijesti zapadne ljudske misli dolazi od Sir Thomasa Morea, koji je čak i žanru dao ime. More u svojoj Utopiji odražava socijalno nezadovoljstvo i očekivanja doba. Zapravo se smatra možda jedinim genijalnim spisom u Engleskoj toga doba i njegova zasluga leži u činjenici da je promišljeno proizveo nedefinirane ideje i težnje svih ljudi u Europi. J.S. Brewer u *Papers of the Reign of Henry VIII* kaže da je u Moreovo doba “utopija smatrana zrcalom političkih i društvenih zala vremena.” Karl Kautsky tvrdi da je “otok Utopija zapravo Engleska, više dizajnirana da pokaže kako bi Engleska izgledala, i kakav bi oblik imali njezini odnosi s inozemstvom, ako bi bila komunistički organizirana.”²⁹

Čini se da je Moreova Utopija imitacija ili slobodna prilagodba Platonove Države. Moreovu utopiju karakteriziraju tragovi hedonizma, dok Platon naglašava da društvo treba dopustiti svojim beskorisnim članovima da umru. Premda Utopija, poput Države, zagovara komunizam, Moreovi se motivi u tom pogledu razlikuju od Platonovih. Platonovi su motivi politički ili bolje rečeno moralni, komunizam će osigurati ostvarenje pravde i samo on može spriječiti uspon nesebične i moćne vlade, dok su Moreovi ekonomski: njegova verzija komunizma odgovor je na ekonomske uvjete njegova vremena. Dok Platon smatra da su nesuglasni i sebični političari razlog pada grčkog grada, više se koncentrira na pitanja kako zemljoposjednici monopoliziraju zemlju i tjeraju ljude na kriminal, pa time zapravo zagovara poljoprivredni komunizam. Građani Moreove Utopije dijele sve proizvode svoje zemlje. Platon je trećoj klasi dodijelio privatno vlasništvo nad cijelom imovinom, a skrbnici njegove države uživaju zajedničko vlasništvo i ne posjeduju ništa osim svojih baraka i godišnje najamnine. Zapravo, More je ukinuo sve vrste vlasništva, ali je građanima priznato vlasništvo nad svime. No, glavna razlika se odnosi na njihov stav prema radu. Platon je čuvare svoje republike izuzeo od rada u skladu sa svojim komunizmom privatnog vlasništva nad većinom stvari i zajedničkog vlasništva nad vrlo malo stvari. Moreu je njegov komunizam bio komunizam *svoga* kako bi se njegovi građani oslobodili posla. Svi u Utopiji rade, lijeni i

²⁹*Nature and history of utopia and dystopia* (bilj. 8), str. 49

nezaposleni. Na taj se način nadao smanjiti radno vrijeme na šest sati dnevno. U stvari, u Utopiji nema siromaha i prosjaka.³⁰

Utopija je kao takva dobila ime po prvom osvajaču, kralju Utopu. Zemlja je oblikovana poput polumjeseca. Vlada je reprezentativna, izabrani dužnosnici čine uzlaznu piramidu. Svi članovi društva rade u poljodjelstvu. Ne postoji privatno vlasništvo u svim aspektima života utopijaca. Sustav razmjene je prevladavajući sustav. Osnove se slobodno distribuiraju među građanima. Obrazovanje je osigurano svima. Postoji i fleksibilan sustav naukovanja koji omogućava svim osobama, muškarcima i ženama, sudjelovanje u produktivnom radu. Radno vrijeme svedeno je na šest sati dnevno. Ostatak dana se provodi u pravilnoj i racionalnoj zabavi. Utopija se brani podmićivanjem, izazivanjem pobune među neprijateljima, korištenjem plaćenika, a kao krajnje sredstvo može upotrijebiti svoju popularnu miliciju koja ide u rat u pratnji cijelih obitelji. Utopijci su u monogamni. Parovi se prije braka vide goli kako bi izbjegli zablude i iluzije o sebi. Predbračni seks strogo je zabranjen, a onima koji ga prakticiraju onemogućeno je vjenčanje. Preljubnici su obično robovi, ali razvod je, iako strogo ograničen, dopušten. U religijskim pitanjima prevladava najširi udio tolerancije, osim kada je riječ o osobama koje ispovijedaju ideje destruktivne za društvo. Međutim, oni koji zagovaraju ove ideje nisu progonjeni, već im je onemogućeno javno ih propagirati.³¹

Zapravo, utopija cilja na „najveću sreću najvećeg broja ljudi“. Premda su neki prijedlozi autora nemogući, on nastoji usmjeriti pažnju ljudi na koristan rad i na užitke kojima se razvijaju tijelo, um i dušu, zajednicu u kojoj nisu postojali ni besposlenost ni teret, ni siromaštvo ni suvišna bogatstva, a cilj je bio dobar i sretan život.³²

³⁰*Nature and history of utopia and dystopia* (bilj. 8), str. 50

³¹*Nature and history of utopia and dystopia* (bilj. 8), str. 51

³²*Nature and history of utopia and dystopia* (bilj. 8), str. 52

2.5. Francis Bacon – Nova Atlantida

Sljedeći važan utopijski doprinos u povijesti utopijske misli dolazi od Engleza Francisa Bacona u *Novoj Atlantidi* (1627). Pripovijest o Novoj Atlantidi nalik je mnogim bajkama o otkrićima koje su postale popularne tijekom Baconovih dana.

Cijelu priču govori pripovjedač u prvom licu, španjolski mornar, koji pripovijeda što se dogodilo njemu i njegovim kolegama mornarima kad su dospjeli na obale dalekog grada. Domoroci su u početku oklijevali, ali su ih ipak odlučili ugostiti. Potom su posjetitelji odvedeni u kuću stranaca, koja se može smatrati gostinjskom kućom grada. U opisu blagdana slave dobili su živopisnu sliku patrijarhalne strukture društva. Središnja točka u ovoj zemlji je Solomanova kuća koja je posvećena proučavanju Božjih stvorenja, što se može smatrati arhetipom modernih nacionalnih laboratorija i znanstvenih institucija. Ovdje se kriju opisi mnogih eksperimenata koji najavljuju današnje umjetne kiše, hortikulture inovacije, eugeniku, fotografiju, snimanje zvuka, podmornice i zračne letove. Međutim, ne spominje se upravno i ekonomsko ustrojstvo zemlje. *Nova Atlantida* iznosi uvide u Baconovu ideju znanosti koja se ne može otkriti u drugim njegovim djelima. Glavna tema u tom pogledu je vrlina znanosti kao najviše ljudske aktivnosti. Profesor Francies R. Johnson u svojoj *Astronomskoj misli u renesansnoj Engleskoj: 1500.-1645.* ustvrdio je da je većina plodnih ideala znanosti, koji su obično povezani s Baconovim radom, uključujući vjerovanje u budući napredak kroz napredak znanosti bili dio publiciteta priznatog vjerovanja engleskih znanstvenika u razdoblju između 1550. i 1600.³³

³³*Nature and history of utopia and dystopia* (bilj. 8), str. 55

2.6. Johan Andreae – Christianopolis

Dvije druge utopije pojavile su se istodobno s *Novom Atlantidom*. Prvu je napisao njemački putnik i socijalni reformator, Johan Andreae 1619. godine, a drugu talijanski redovnik, filozof, pjesnik i učitelj Thomas Campanella 1623. Andreaina utopija naslovljena je kao *Christianopolis*, a Campanellina glasi *Grad sunca*. U obje ove utopije vjerski je motiv naročito moćan. Bili su pod velikim utjecajem komunističkih vizija Platona i Morea. Obojica su dali znanstvenim i tehničkim problemima središnji položaj u svojim utopijama. Međutim, podredili su ih duhovnim ciljevima.³⁴

Andreae se u svom djelu našao nasukan na obali otoka kojim je vladao grad Christianopolis, čist i dobro organiziran grad od 400 stanovnika. Ljudi u gradu žive u želji za mirom i odricanjem bogatstva. Cijeli je grad podijeljen na dijelove za laku i tešku industriju. Znanost se svjesno primjenjuje na proces proizvodnje kako bi se osigurao sustav učinkovitosti. Radnici se ne tjeraju na posao bez osposobljavanja. Moto ove utopije može se sažeti u Andreainoj izreci: “Biti mudar i raditi nije nespojivo ako postoji umjerenost.”

Proizvodi se donose na javni štand gdje svaki radnik uzima sve što mu treba za rad tijekom sljedećeg tjedna. Odgovorni unaprijed znaju što se proizvodi, njegovu količinu, oblik i u skladu s tim obavještavaju mehaničare. Ako su proizvodi proizvedeni na javnom štandu dovoljni, radnici smiju izraziti svoj kreativni genij. Niti jedan građanin nema novca i nitko nije nadređen drugima u pogledu količine posjedovanog bogatstva. U kućama u žive parovi, a ne obitelji kao u Moreovoj utopiji. Namještaj svakog kućanstva vrlo je jednostavan, tako da bilo kakav posao u kući nije težak za supruga i suprugu. Učitelji se biraju među najboljima u zajednici. Uprava grada dodijeljena je predstavnicima religije, pravda i učenje. Vladu čine ministar, sudac i ravnatelj za učenje.³⁵

³⁴*Nature and history of utopia and dystopia* (bilj. 8), str. 56

³⁵*Nature and history of utopia and dystopia* (bilj. 8), str. 57

2.7. Thomaso Campanella – Grad Sunca

Društveno-političko okruženje pokrenulo je Campanellu da napiše *Grad Sunca*. Živio je u okruženju u kojem su ljudi bili politički korumpirani, a nacija u stanju krajnjeg nacionalnog propadanja. Ipak, njegova vjera u društveno poboljšanje se nikada nije poljuljana usprkos mučenju, progonu i zatvoru od. Imao je čvrsto uvjerenje da će na kraju prevladati dobra volja i da će *zasjatizlatno* doba jednakosti i ljubavi. ³⁶

U *Gradu sunca* kapetan broda prisiljen je otići na daleki otok. Taj je otok grad Sunca koji se nalazi na visokom brdu s pogledom na prostranu ravnicu. Otkriva da grad živi apsolutnim komunističkim životom. Građani dobivaju sve što im treba od zajednice, a suci se brinu da nitko ne dobije više nego što mu treba. Međutim, nitko nije spriječen u bilo čemu što je potrebno. Nitko ne pati od siromaštva niti od bogatstva. Ljudi su bogati jer ne žele ništa, siromašni jer ništa ne posjeduju. Izuzetno cijene one koji se trude. Poslovi koji zahtijevaju naporan rad su smatraju velikom čašću. Dakle, u gradu ne postoji klasa robova. Radno vrijeme dana je samo četiri sata i svi su zaokupljeni korisnim radom. Najvažnija stvar u Gradu sunca je njegov obrazovni sustav. Studiju filozofije pridaje se mnogo pažnje, no više se pažnje poklanja tehnološkom obrazovanju kao putu do sretnog načina života. Vizualna pomagala koriste se u obrazovanju. Sva znanja su slikana na zidinama grada, što pomaže najviše djeci pri učenju. Vladu u Campanellinom gradu se najbolje može opisati kao univerzalna teokratska monarhija. ³⁷

Grad sunca je u mnogo čemu ponavljanje ostalih utopija. Unatoč tome, izvršio je ogroman utjecaj na društveno-političke prilike svog vremena. ³⁸

³⁶*Nature and history of utopia and dystopia* (bilj. 8),57

³⁷ Teokratska monarhija – oblik građanske uprave u kojem vlada izravno božansko vodstvo, tumačenje Božje volje, u skladu s učenjima određene religije, <https://hr.stuklopechat.com/novosti-i-obschestvo/76794-teokraticeskaya-monarhiya-primery-stran.html>

³⁸*Nature and history of utopia and dystopia* (bilj. 8),str. 58

2.8. James Harrington – Commonwealth of Oceania

Sljedeća važna utopija ovog razdoblja je ona Jamesa Harringtona, *Commonwealth of Oceania* (1656). Harrington je napisao Oceaniju opisujući trenutno stanje u Engleskoj, namjeravajući uspostaviti utopiju prvo u svojoj zemlji. Predlaže društvo u kojem bi svi ljudi imali udjela u posjedu. Privatno vlasništvo treba regulirati zakonomi ograničiti ga. Skupštinu trebaju birati vlasnici imovine i ona treba predlagati zakone za zajednicu. Službenici služe ograničeno vrijeme kako bi jamčili konačno sudjelovanje svih građana u vladi Commonwealtha. Zapravo je glavni fokus Oceanije na *mašinerijama vlade*. Stoga se daje detaljan opis funkcija svih državnih tijela. Spominju se čak i plaće različitih vladinih radnika. Oceanija je zapravo stvorena da iznese rješenje za obrazac političke nestabilnosti.³⁹

³⁹*Nature and history of utopia and dystopia* (bilj. 8), str. 59

2.9. 18. stoljeće

Osamnaesto stoljeće svjedočilo je opadanju utopijskog pisanja, jer su intelektualci bili potpuno razočarani u prirodu čovjeka. Većina pisaca ovog stoljeća, posebno u Francuskoj i Engleskoj, bila je sumnjičava, ponekad čak i cinična prema ljudskoj prirodi. Događaji u dva prethodna stoljeća, reformacija i protureformacija, ratovi u Francuskoj i Švedskoj i mnogi drugi, naveli su ih da vjeruju da je čovjekova sposobnost postizanja savršenstva iluzija. Stoga su naglasili institucije kao način suzbijanja ludila, ludosti i sebičnosti čovječanstva; umjesto da se nadaju savršenstvu, zadovoljili su se izvodljivim poboljšanjem.⁴⁰

2.9.1. Etienne Cabet – Put u Ikariju

Među ovim društvenim vizijama ističe se Etienne Cabet i njegov *Put u Ikariju* (1840). U ovoj se utopiji francuski radnik našao u mirnom svijetu gdje stanovnici uživaju u sreći, svijet suprotan stvarnosti današnjice. Radni čovjek živi sa svojom obitelji u mirnom okruženju, lako dolaze do svega što im treba. Njegova djeca idu u školu umjesto da moraju raditi. Može posjetiti selo bez plaćanja naknade, a nijedan policajac ne trči za njim. Zajednica Icaria jamči sve: brak, hranu, stanovanje itd. U državi ne postoji imovina, ni novac, ni politika, ni sudovi.

Cabet posao smatra zlom nuždom koja bi trebala biti što kraća. Demografski podaci se vrlo dobro promatraju i proizvodnja mora biti kompatibilna s tim podacima. Ogromno skladište čuva višak potrebne robe. Gospodarstvo na javne zahtjeve odgovara putem glasovanja, a ne novca. Obrazovanje je vrlo cijenjeno i velik je naglasak stavljen na poticanje građanskog osjećaja među učenicima. Politički sustav nije totalitarni, već demokratski. Ne postoji prisila ni na što. Država ne upravlja ljudima već se brine o upravljanju stvarima. Cabetov cilj koji je stajao iza pisanja njegove Utopije zapravo je postignuće devetnaestog stoljeća idealno za ljude, a to je jednostavno sreća u svim aspektima života.⁴¹

⁴⁰*Nature and history of utopia and dystopia* (bilj. 8), str. 60

⁴¹*Nature and history of utopia and dystopia* (bilj. 8), str. 61

2.10. 19. stoljeće

Dolaskom 19. stoljeća, utopija svjedoči zaokretu. U tom je razdoblju erodirala posljednja veza između utopije i društva. Utopijski pisci su vjerovali da se utopija može uspostaviti *ovdje i sada*. Ovo objašnjava povećani broj utopijskih društava koja su osnovana u Americi u ovom razdoblju. Nadalje, utopijski pisci suočili su se s posljedicama Francuske i Industrijske revolucije. Po prvi put se jednakost obilja učinila ostvarivom, a utopijski su pisci, materijalistički nastrojani, gorljivo slijedili taj cilj. Nakon svega, ovo je bilo stoljeće ispunjeno idejama o socijalizmu.⁴²

Devetnaesto stoljeće također je bilo svjedok širenja ideja utopijskih socijalista: Henri Saint Simon (1760. - 1825.), Robert Owen (1771. - 1858.) i Charles Fourier (1772. - 1837.). Sebe su smatrali društvenim znanstvenicima i vjerovali su da utopija nije samo ideja, već nešto što se stvarno može društveno uspostaviti. Nazvani socijalistima, davali su malu vrijednost političkim reformama jer im je glavni cilj bio premostiti jaz između bogatih i siromašnih.

Započeli su s načelom da svaki čovjek može biti član radničke klase i da je dužnost društva pribaviti najveću količinu bogatstva u korist i za sreću svih ljudskih bića. Isticali su ideju pravedne raspodjele rada i užitka, i htjeli su ukinuti razlike između proizvođača i neproizvođača.⁴³

Znanstvena revolucija, koja je potaknula poljoprivrednu proizvodnju i urbana središta pretvorila u radionice, hranila je nadu da će se društvo, za vrijeme vladavine znanstvenika, n postupno poboljšavati kako bi se osiguralo dovoljno za sve. U međuvremenu, zajedničko vlasništvo nad dobrima, kolektivno obrazovanje i dobrobit za sve kako je zamislio Platon i kasnije Thomas More nisu se ostvarili. Mehanizacija i industrija prouzrokovali su propast i bijedu seljaka i obrtnika koji su napustili zemlju i upali u industrijska središta kako bi napuhali populaciju siromaha koja progoni ulice i noći imanja. Pokreti socijalnih prosvjeda

⁴²*Nature and history of utopia and dystopia* (bilj. 8), str. 61

⁴³*Nature and history of utopia and dystopia* (bilj. 8), str. 62

poput ludizma i prijetnje proleterske revolucije odjeknuli su iz buržoaske darvinističke vjere u napredak i evoluciju prema dobrom društvu pod vladavinom najsposobnijih.⁴⁴

Robert Owen, Charles Fourier i Saint-Simon bili su arhitekti utopijske misli 19. stoljeća. Kao i svi utopijski pisci u povijesti, također su bili opijeni budućnošću i očajnički su je pokušavali kontrolirati, uvjeravajući svoje suvremenike da usvoje vlastite filozofske i društvene sustave. Zamišljali su izolirane zajednice pojedinaca, koje su trebale funkcionirati unutar postojećeg političkog statusa quo. Zamišljali su bezazlenu i izoliranu kulturnu revoluciju. No, vremenom će te nove zajednice na kraju izmjenjivati stari društveno-politički okvir. Tijekom njihove dobi i vlastitim doprinosom počeo se oblikovati novi rječnik društvene misli. Riječi poput kriza, moral, sustav, revolucija, napredak, pokret i obrazovanje počele su dobivati nove emocionalne i prilično radikalne oblike razumijevanja. Sustavi koje su zamislili Owen, Fourier i Saint-Simon, iako različiti po obliku i sadržaju, dijelili su i promovirali istu ideju: individualnu samoostvarenje u stanju zajednice koja je u stanju zadovoljiti sve individualne potrebe postojanja.⁴⁵

2.10.1. Marx i Engles

Owen, Fourier i Saint-Simon bili su izvor nadahnuća, divljenja, a često puta i izravnog sukoba, za dvije najznamenitije ličnosti 19. utopijskog socijalizma, Marxa i Engelsa. Čim su se pojavila ova dva proroka budućnosti, ono što se do tada smatralo nevinim utopijskim sanjarenjem, postalo je etiketa povezana s dubokim rođenjem. Utopijci su rani marksisti bili podvrgnuti kontinuiranom teoretskom ruganju. Marx i Engels zamislili su sustav znanstvenog socijalizma koji je nadilazio samu ideju utopizma. Odnosno, u marksizmu nema tragova utopizma zbog činjenice njegova znanstvenog povijesnog istraživanja. Njihova se doktrina temeljila na odrednici koja je zapravo objasnila kako se povijest stvarno dogodila. Revolucije

⁴⁴ Benmechiche H., *The Quest for Utopia: from Samuel Butler to Bertrand Russell*, A Thesis submitted for the Degree of Doctorate in English, The People's Democratic Republic of Algeria, 2016. str.61

⁴⁵ Pop I.-A., *The Utopian Myth-Unleashing violence in the name of Peace*, Master's thesis in Peace and Conflict Transformation, The Arctic university of Norway, 2015., str.22

su promijenile povijest, a utopija je postala način označavanja drugog učenjaka apsurdnim ili nerealnim.⁴⁶

Marksizam se razlikovao od ostalih utopijskih pokreta. Dok su utopisti konstruirali sheme i nacрте budućih idealnih društava, marksisti su vjerovali da su u povijesti već otkrili *zakon gibanja*. Nije bilo potrebe za budućim planom, jer su već shvatili kakva je povijest i kako će se povijest odvijati u budućnosti. Smatrali su da je završni stadij ljudskog društva, kako su pokazali vlastitom i jedinstvenom eksperimentalnom metodom, manje-više završio u obliku univerzalnog socijalizma. Nakon istraživanja kretanja povijesnih izvještaja, marksisti su zaključili da povijest nije ništa drugo nego povijest klasa i klasnih borbi. Povijest će na kraju kulminirati proleterskom revolucijom koja će okončati sve klase i svo ugnjetavanje. Drugim riječima, završna faza ljudskog napretka kulminirat će komunističkom revolucijom koja će okončati *pretpovijest ljudskog društva*.

Europom 19. stoljeća dominirale su progresivne filozofije koje su izricali Hegel i Marx, te evolucijske Darwinove teorije i otkrića. Za Marxa i njegove nasljednike, oni nisu bili iti malo utopijski. Njihova je teorija otkrivena znanstvenom metodom razumijevanja općeg smjera povijesti.⁴⁷

⁴⁶ Pop I.-A (bilj. 45) str.23

⁴⁷ Pop I.-A (bilj. 45), str.25

Devetnaesto stoljeće stvorilo je još dvije važnije utopije. To su Edward Bellamy i *Pogled Unatrag* (1888) i William Morris i *Vijesti iz Nigdje* (1890).

2.10.2. Edward Bellamy – Pogled Unatrag

Cilj *Pogleda Unatraga* je bio pronaći izlaz iz bijede i kaotičnog života. Zaista, ova utopija vidi kraj: “Zlatno doba leži pred nama, ne iza nas i nije daleko. Naša djeca će to sigurno vidjeti, a i mi koji smo već muškarci i žene ako zaslužimo vjerom i svojim radom.”

Bellemy prikazuje sliku Bostona iz 1957. godine, dajući mu suprotnu sliku od one koju ima sredinom devetnaestog stoljeća. Lik Julian West odlazi u krevet i budi se stotinu godina kasnije. Postupno se upoznaje s novim svjetskim poretkom u kojem se nalazi. Primjećuje da su ulice vrlo dobro organizirane i zaštićene od oluja. Industrijom i distribucijom proizvoda upravlja država. Obrazovni je sustav u načelu egalitarni i ukidaju se svi elitistički pogledi na obrazovanje. Zajednica rijetko počinu zločin i ako postoje delikventi, šalju se u bolnice na liječenje umjesto u zatvore. Kao rezultat, uopće ne postoje zatvori. Također ne postoje pravne škole. Suce bira predsjednik i oni služe zajednici samo 5 godina. Službenici se biraju demokratskim glasanjem, a muškarci u dobi od 45 godina su izuzeti od obveznog rada. Privatni časopisi i novine nisu dopušteni. Zemlja ima vrlo malo zakonodavstva, a organizacije vojske i mornarice su likvidirane. Zapravo je ovaj svijet bio na pragu ujedinjenja u jednu naciju.⁴⁸

Pogled unatrag tvrdi da je glas učene elite čiji sve utjecajni s obzirom na središnju funkciju koju su komunikacije i informacije trebale steći u modernom dobu. Poput Platonove Države, dobrobit i poredak ovise o znanju, mudrosti i asketskoj disciplini vladajuće kaste koja se zalaže za industrijsku učinkovitost, društveni poredak i mir i sreću društvenih subjekata. Međutim, za razliku od svojih grčkih preteča, moderni vladari ne ovise o radu robova. Čini se bliskim platonskom republikanskom idealu u kojem filantropski dobronamjerni kraljevi filozofi preuzimaju vladajuće funkcije.⁴⁹

⁴⁸*Nature and history of utopia and dystopia* (bilj. 8), str. 63

⁴⁹ Benmechiche H., (bilj. 44), str.98

2.10.3. William Morris – Vijest iz Nigdje

Vijesti iz Nigdje je djelo napisano kao ostvrt na uvjete Engleske 21. stoljeća, uspoređujući ih s Engleskom 19. stoljeća. Zemlja je ljepša, ljudi su zdraviji i zgodniji. Ugodne okolnosti povećale su natalitet i omogućile ljudima da čak i osobe srednje dobi izgledaju mlado. U zemlji nema siromašnih ljudi. Jako je malo škola, a djeca u vrlo ranoj dobi nisu preopterećena prevelikim brojem predmeta. Većina ih je trojezična i prvih 15 godina života uglavnom provode čitajući priče. Žene su slobodne i sigurne, razvod i drugi brak su dopušteni. Zločini su nestali iz društva, stoga nema potrebe za policijom ili sudovima. Svi članovi društva su vrlo aktivni. U zemlji također ne postoji zagađenje. Sve tvornice koje ispuštaju dim i čađu zamjenjuju se radionicama ručnog rada jer su strojevi bili zabranjeni. Članovi društva uživaju apsolutnu jednakost i zadovoljstvo. Privatno vlasništvo je otkazano. Svaki građanin ima svoje zasebno domaćinstvo, unatoč činjenici da je zemlja u osnovi komunitarna.⁵⁰

Morrisova demokratska pastoralna utopija, u kojoj pojedinci i male zajednice imaju središnju ulogu nad sustavima, unaprijed je postavila distopijske teme otuđenja, kulturne standardizacije i korporativnih identiteta povezanih s modernošću. Diskurs prosvjetiteljstva, koji je navodno emancipirao čovjeka od neznanja, praznovjerja, straha i oskudice, pomoću znanja, razuma i znanosti, postupno je doveo do izgradnje modernog čovjeka kao subjekta klastera u modernim komunističkim i liberalnim državama.

Njegovo predviđanje da se dobro društvo može postići proleterskom revolucijom pokazalo se pogrešnim, ali opravdala se njegova sumnja u sposobnost centraliziranog državnog socijalizma da osigura sreću radnika. Inzistiranje na sposobnosti ljudskih bića da postignu sreću na druge načine, osim gomilanjem materijalnog bogatstva, označava autorovu bojazan da će građanske vrijednosti na kraju trijumfirati. Iako štovatelj francuske revolucije i zagovornik revolucionarnih akcija, vodio je računa nikada ne spominje pogubljenja. Ostvarenje komunističke utopije dovelo je do birokratske centralizacije, kontrole misli, policijske države i čišćenja; dok je liberalizam postupnim mjerama vodio do potrošačkog imućnog društva, u kojem su pojedinci uvjetovani da svoju slobodu i originalnost zamijene drugim *plodovima novog Edena*.⁵¹

⁵⁰ *Nature and history of utopia and dystopia* (bilj. 8), str. 64

⁵¹ Benmechiche H., (bilj. 44), str.125

2.11. 20. stoljeće

Dvadeseto stoljeće, iako je zadržalo mjesto za utopiju, proizvelo je više antiutopijskih osjećaja od ostalih. Ovo ukazuje na nedostatak povjerenja u buduće stanje zapadne civilizacije koji je započeo Prvim svjetskim ratom. Ovakav stav smatra da je cilj utopijskih teoretičara pogrešan usprkos činjenici da ti teoretičari inzistiraju na tome da je njihov cilj ljudska sreća.

Nadalje, postignuća iz prošlog stoljeća u znanosti i tehnologiji nadahnula su mnoge tada optimističnim pogledom da je čovjek možda ipak sposoban ostvariti utopiju. No, čini se da su te ideje nestale s dolaskom dvadesetog stoljeća, a znanost koja se nekoć smatrala ključem za rješavanje svih problema čovječanstva počela se smatrati zlim alatom koji čovječanstvu donosi bijedu. Razočaranje znanostu najbolje izražava romanopisac George Gissing koji je 1903. godine napisao: “Mrzim i bojim se znanosti zbog svog uvjerenja da će za neko buduće vrijeme, ako ne i zauvijek, biti nemilosrdni neprijatelj čovječanstva. Vidim da uništava svu jednostavnost i nježnost života, svu ljepotu svijeta, vidim kako vraća barbarstvo pod maskom civilizacije. Vidim da mračni misli muškaraca i otvrdnjuje njihova srca.”⁵²

Međutim, ne znači da je utopija bila potpuno odsutna sa scene 20. stoljeća. Neki od pisaca koji su stvorili najradikalnije antiutopije napisali su i utopije. Najbolji pisci u Engleskoj koji su izrazili takav stav bili su Wells, Huxely i Orwell. Wells je iznjedrio dva izvanrednadjela dvadesetog stoljeća: *Modernu utopiju* i *Vremenski stroj*.

⁵²*Nature and history of utopia and dystopia* (bilj. 8), str. 65

2.11.1. H. G. Wells – Vremenski Stroj

Glavni junak je viktorijanski engleski znanstvenik i gospodin izumitelj koji živi u Richmondu u Surreyu, kojeg je pripovjedač identificirao jednostavno kao Putnika kroz vrijeme. Slično tome, uz samo jednu iznimku (čovjek po imenu Filby), nitko od prisutnih gostiju na večeri nikada nije identificiran po imenu, već po zanimanju (psiholog) ili fizičkom opisu (vrlo mladi čovjek).

Pripovjedač prepričava Putnikovo predavanje svojim gostima na tjednoj večeri. Vrijeme je po njemu jednostavno četvrta dimenzija. Demonstrira model stroja za putovanje kroz četvrtu dimenziju. Otkriva da je izgradio stroj sposoban provesti osobu kroz vrijeme, a sljedeći se tjedan vraća na večeru kako bi ispričao izuzetnu priču, postavši novi pripovjedač.

U novom pripovijedanju, Putnik testira svoj uređaj. U početku misli da se ništa nije dogodilo, ali ubrzo saznaje da je otišao pet sati u budućnost. Nastavlja naprijed i vidi kako njegova kuća nestaje i pretvara se u bujni vrt. Putnik se zaustavlja 802. 701. godine nove ere, gdje upoznaje Eloje, društvo malih, elegantnih, djetinjih odraslih osoba. Žive u malim zajednicama u velikim i futurističkim, ali polako propadajućim zgradama i pridržavaju se prehrane zasnovane na voću. Izgledaju sretni i bezbrižni, ali se boje mraka, a posebno noći bez mjeseca. Nakon što je istražio područje oko Elojjevih rezidencija, Putnik kroz vrijeme stiže na vrh brda s pogledom na London. Zaključuje da je čitav planet postao vrt, s malo tragova ljudskog društva ili inženjerstva od stotina tisuća godina prije.⁵³

Vraćajući se na mjesto na koje je početno došao, Putnik otkriva da je njegov vremenski stroj nestao. Zaključuje da ga je nešto odvučlo u obližnju građevinu s teškim vratima, zaključanu iznutra, koja nalikuje Sfingi. Srećom, uklonio je poluge stroja prije nego što ga je napustio (vremenski stroj nije mogao putovati kroz vrijeme bez njih). Kasnije u mraku prijeteći mu prilaze Morloci, majmunoliki trogloditi koji žive u tami pod zemljom i izlaze na površinu samo noću. Istražujući jedan od mnogih "izvora" koji vode do njihovih nastambi, otkriva strojeve i industriju koji omogućuju nadzemni raj Eloija. Mijenja svoju teoriju, pretpostavljajući da je ljudska rasa evoluirala u dvije vrste: više klase postale su neučinkoviti Eloji, a radničke klase surovi Morloci koji se boje svjetlosti.

⁵³*The Time Machine*, https://en.wikipedia.org/wiki/The_Time_Machine, 08.09.2020.

Zaključujući da su Morloci uzeli njegov vremenski stroj, istražuje njihove tunele, saznajući da se zbog nedostatka bilo kakvih sredstava za opskrbu hrane Elojima. Putnik kroz vrijeme teoretizira da je inteligencija rezultat opasnosti; bez stvarnih izazova s kojima su se suočili Eloji, izgubili su duh, inteligenciju i fizičku spremnost čovječanstva na vrhuncu.

U međuvremenu, spašava Eloija po imenu Weena koju povede sa sobom na ekspediciju u daleku građevinu nazvanu Palača od zelenog porculana koja je zapravo zapušteni muzej. Ovdje Putnik pronalazi svježiu zalihu šibica i izrađuje oružje protiv Morloka. Weenu planira vratiti u svoje vrijeme. Budući da im je dugotrajno i zamorno putovanje do Weeninog doma previše, zaustave se u šumi na noć. U noći ih napadne jedan Morlock. Weena padne u nesvijest, a Putnik pobjegne kada se mala vatra, koju je ostavio da odvraći pozornosti Morlocima, pretvori u požar. Weena i Morlock umiru u požaru.

Morloci otvaraju Sfingu i koriste vremenski stroj kao mamac da uhvate Putnika. On postavi poluge za pokretanje stroja I nestane u budućnost, 30 milijuna godina. Tamo ugleda neka od posljednjih živih bića na umirućoj Zemlji: prijeteća crvenkasta bića nalik na rakove koji polako lutaju krvavocrvenim plažama progoneći ogromne leptire, u svijetu prekrivenom vegetacijom lišaja. Nastavlja skočiti naprijed kroz vrijeme, gledajući kako Zemljina rotacija postupno prestaje, a sunce postaje sve veće, crvenije i tamnije, a svijet utihne i zaledi se kad posljednja izrođena živa bića odumiru. Iznenađen, vraća se do stroja i vraća se svome vremenu, stigavši u laboratorij samo tri sata nakon što je prvotno otišao. Kasno dolazi na vlastitu večeru gdje prepričava svoje pustolovine, predstavljajući kao dokaz dva neobična bijela cvijeta koje mu je Weena stavila u džep.

Izvorni pripovjedač zatim preuzima i prenosi da se sljedeći dan vratio u kuću Putnika kroz vrijeme, pronalazeći ga kako se priprema za drugo putovanje i obećavajući da će se vratiti za kratko vrijeme. Međutim, pripovjedač otkriva da je pričekao tri godine prije nego što je napisao i izjavio da se Putnik kroz vrijeme nije vratio sa svog putovanja.⁵⁴

⁵⁴*The Time Machine* (bilj.53)

2.11.1.1. Analiza djela Vremenski Stroj

Priča o 802.701. politički je komentar kasne viktorijanske Engleske. Radi se o distopiji, viziji problematične budućnosti. Preporučuje trenutnom društvu da promijeni način kako ne bi završilo poput Eloija, prestrašenog podzemnom rasom Morlocka. U Eloi Wells satira viktorijansku dekadenciju. U Morlocima daje potencijalno marksističku kritiku kapitalizma.⁵⁵

U nekom smislu Morloci su ti koji vladaju nad Elojima. Iako su *samo* podzemna bića, teroriziraju i proždiru nadzemne aristokrate. Kao izravni nasljednici prolerijata prošlog svijeta, ti se mali, barbarski ljudožderi ne mogu smatrati prenositeljima višeg oblika civilizacije.

Kada Putnik ode dalje u budućnost, posvjedoči smrti našeg planeta, ugaslo sunce i tminu preko zemlje. "To je pristao svršetak pripovijesti koja je zasula porugom sve nade u buduću sreću – jer, rečeno nam je, vremenski putnik "je nikako do nujno razmišljao o Napretku Čovječanstva i vidio u užarenoj lomači civilizacije jedino budalasto mnoštvo koje se neizbježno mora vratiti na početak i tako na kraju uništiti svoje stvoritelje"."⁵⁶

Vremenski stroj prati prosvijetljenog čovjeka na prijelazu stoljeća dok putuje kroz vrijeme otkrivajući budućnost svoje civilizacije. Roman je Wellsov komentar na probleme koje vidi u viktorijanskoj Engleskoj i poziv onima oko sebe da prihvate novu budućnost koja se temelji na praktičnosti, pragmatizmu i znanstvenoj istini umjesto srednjovjekovne dogme i norme.⁵⁷

Razvoj čovjeka i promjene koje se postupno događaju u društvu su polazište Wellsova pisanja. Djelo pokazuje ono što će vjerojatno biti užasna budućnost ako ljudi ne prihvate promjene i reforme. Wellsova slika razvoja ljudske rase prilično je užasna i vrlo živopisna. Englesku s prijelaza stoljeća stavlja u izravnu budućnost, gledano s njegove točke gledišta. Povlači gotovo ravnu crtu od Engleske 1895. do Engleske 802. 701. u svom pokušaju da

⁵⁵The Time Machine, <https://www.sparknotes.com/lit/timemachine/section7/>, 09.09.2020

⁵⁶Kumar K., *Utopija i antiutopija u dvadesetom stoljeću*, u: Utopia: The Quest for the Ideal Society in the West, Paris and New York: Bibliotheque Nationale/New York Public Library, 2000., str.78

⁵⁷Wackfelt J., *The Future of Society: Dystopian and Utopian Aspects in H.G. Wells' The Time Machine and Men Like Gods*, https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/32596/1/gupea_2077_32596_1.pdf, 08.09.2020.str.5

pokaže, ako se sadašnja politika i misli ne podvrgnu promjenama i reformama, to je budućnost koja će nastati.⁵⁸

Wells prikazuje negativnu utopiju, mjesto koje je na površini lijepo, ali sadrži duboke ožiljke povijesti i stanovništvo koje je u stanju sukoba. Radi se o jasnoj paraleli s autorovom stvarnošću, socijalnu nepravdu slika distopijskim elementima. Wells komentira uvjete za radnike u svom romanu kada protagonist prvi put shvati podjelu između dviju rasa i ponovno započinje s formuliranjem hipoteze o tome kako se to dogodilo: “Očito je, pomislio sam, ta tendencija rasla dok industrija nije postupno gubila svoje mjesto pod suncem. Mislim da je sve dublje i dublje zalazilo u sve veće i sve veće podzemne tvornice, provodeći u njima sve veće vrijeme, sve do, na kraju! Zar ni sada radnik s istoka ne živi u takvim umjetnim uvjetima da je praktički odsječen od prirodne površine zemlje?”⁵⁹

Glavni junak knjige je utjelovljenje *bijelca* s prijelaza stoljeća. Izumitelj je, znanstvenik i moderan čovjek u svim aspektima. On je stereotipni bijeli muški lik viktorijanske Engleske: srednje klase, krajnje inteligentan i samopouzdan. Definitivno je nositelj tereta bijelog čovjeka i smatra mu je dužnošću barem pokušati civilizirati barbarske ljude budućnosti i ne može se suočiti s tim zašto izgleda da ignoriraju njegovu prisutnost.⁶⁰

Glavni junak je, međutim, onaj koji prikazuje većinu utopijskih elemenata u priči. Iako okoliš kao takav vuče paralele s Rajskim vrtom, radi se o lažnoj površii koja služi samo za skrivanje ili nagovještavanje apokaliptične prirode priče. Vremenski putnik je vrsta osobe u koju se može vjerovati da neće biti dio konzervativne gomile koja bi se pretvorila u Morlocka ili Eloija, već u nekoga tko kontrolira vlastitu sudbinu. Znatiželjan je i empatičan kad ima posla s Eloijima i svoju situaciju analizira na znanstveni način. Također je zadovoljan svojim otkrićima i svojim pustolovinama. On je taj koji prepozna antiutopiju iza naizgled savršene prirode.⁶¹

U susretu s Elojima nailazi na nevinost i nenasilje. Zapravo se čini da je buduće društvo nimalo slično onom što je očekivao da će biti. No, nastavljajući istraživanje, sve više uznemirujućih dokaza pokazuje da ovo društvo nije tako idilično kao što je prvo mislio. Pronalazi ostatke prethodnih civilizacija rasutih po krajoliku koje ga duboko uznemire. Taj se

⁵⁸ Wackfelt J., (bilj. 57), str.12

⁵⁹ Wackfelt J., (bilj. 57), str.13

⁶⁰ Wackfelt J., (bilj. 57), str.14

⁶¹ Wackfelt J., (bilj. 57), str.15

osjećaj nelagode nastavlja kako roman napreduje i dostiže vrhunac kad se Putnik kroz vrijeme suočava licem u lice s Morlocima, koji predstavljaju svu zlu i nasilnu prirodu ljudskog ponašanja.⁶²

Putovanje u podzemni svijet pokaže mu sustav u kojem radnici plijene i iskorištavaju bogate. Strah od revolucije ili nasilne pobune radne snage stalna je prijetnja krajem 19. i početkom 20. stoljeća. Wells se bavi tim problemom i pokazuje da radnici koji žive u sjeni velikih strojeva jednog dana više neće prihvatiti svoju potlačenu situaciju. Klasno ratovanje je za Wellsa problem o kojem bi trebalo raspravljati i ne smatrati ga tabuom jer će na kraju doseći točku vrenja.⁶³

⁶² Wackfelt J., (bilj. 57), str.16

⁶³ Wackfelt J., (bilj. 57), str.17

2.11.2. H. G. Wells – Moderna Utopija

U *Modernoj utopiji* pripovjedač i njegov suputnik, botaničar, nalaze se na alpskoj pješačkoj turneji kad se iznenada nađu prebačeni na daleki planet u dalekom Sunčevom sustavu, koji je slučajno fizički identičan zemlji i naseljen stanovništvom koje je genetski identično stanovništvu Zemlje. Ovo znači da svi na zemlji u utopiji imaju dvojnika.⁶⁴

Kroz knjigu pripovjedačevoj potrazi za svojim utopijskim dvojnikom suprotstavljao botaničar, koji izražava neraspoloženje čovječanstva pred utopijskim duhom. Botaničar odbacuje utopiju jer je, kao žrtva neuspješne ljubavne veze, previše duboko vezan za svoju sadašnju nesreću. Putovanje snova naglo se završava kad botaničar pronade dvojnika kojeg traži, svoju bivšu ljubav u pratnji drugog muškarca. Njegov intenzivni emocionalni poremećaj dovodi do pucanja *mjehurića* i Utopija nestane.⁶⁵

⁶⁴ Parrinder P., *Wells and the Aesthetics of Utopia*, u: Caliban, 22, L'esthétique de la science fiction, 1985., str. 21

⁶⁵ Parrinder P.,(bilj. 64), str. 25

2.11.2.1. Analiza djela Moderna Utopija

U ovom svijetu ljudska kultura je promijenjena po volji, a da ni najmanje nije promijenila ljudsku prirodu. Wellsov je cilj stvoriti društvo u kojem se trajnost agresijakontrolira i sadrži u okviru društvenog poretka. Kao moderni liberal, želi pokazati da se društveni poredak može održati u utopiji koja jamči slobodu pojedinca/kretanja/izražavanja, privatnost, slobodu od droge i kontrolu osobnog vlasništva. Okvir centraliziranih kontrola uključuje novčanu ekonomiju, naprednu tehnologiju, humani kazneni sustav, regulirani brak, planiranje stanovništva, sanitaciju, zdravstvenu zaštitu, brigu o djeci uz državnu potporu, središnju pohranu podataka, institucionalizirano pregovaranje o plaćama i postkršćanska sintetička religija. Sve ove točke pokazuju izraženu modernost pogleda, uz jedinu iznimku, odbijanje univerzalne izborne demokracije. Glasanje je ograničeno na jedan skup muškaraca čija je prisutnost zapravo smjela i upečatljiva anomalija. Jezgra ove modernizirane socijaldemokratske države je institucija toliko arhaična i hijerarhijski dizajnirana da podsjećaju na Platonove Čuvare, izgledaju poput vitezova templara a zovu se Samuraji.

Glavni narativni pogon *Moderne utopije* ne dolazi toliko iz izlaganja ideja socijalne države, već iz naratorove želje da se susretne sa svojim utopijskim dvojnikom. Naravno, ispada da je njegov dvojnik jedan od samuraja.⁶⁶

Dvojnik je istovremeno identičan s pripovjedačem i potpuno se razlikuje od njega. Čitatelju je na početku knjige predstavljen usporedivi paradoks indentiteta, budući da je sam pripovjedač, punašni plavooki čovjek (čiji je glas neprivlačan tenor koji ponekad postaje agresivan) je lako prepoznatljiva karikatura HG Wellsa: on je Wells i ne-Wells. Nazvan je *Vlasnikom glasai* ovaj prizor nesumnjivo implicira da se *Glas* u jednom trenutku može osloboditi svog vlasnika.⁶⁷

Wellsove utopije nisu jednostavno idealne države. Budući da mijenja ljudsku kulturu, ali ne i ljudsku prirodu, utopisti i ljudi pripadaju negdje u linearnom vremenskom okviru razvoja vrsta. Erupcija *zemaljskog* nasilja u utopiji (ispad botaničara) regresija je prema bestijalnom ili divljačkom čovjekovom stanju. Prema Wellsu nije moguće zamisliti društvo bez izgleda za

⁶⁶ Parrinder P.,(bilj. 64), str. 22

⁶⁷ Parrinder P.,(bilj. 64), str. 24

buduću evoluciju u smislu biološkog zakona koji kaže da se vrsta mora prilagoditi svom okolišu ili propasti.⁶⁸

Funkcija samuraja je osigurati kontinuirano napredovanje ljudi. Oni su bili revolucionarna organizacija koja je stvorila utopiju, ali su i vječna avangarda koja se brine za prilagodbu za budućnost, a ne za savršenstvo postojećih društvenih uređenja. Nakon povratka iz Utopije u London, pripovjedač ima viziju apokaliptičnu slike anđela, “visokog lika u plamenu koji stoji između zemlje i neba, s trubom u rukama, tamo iznad Hay marketa, nasuprot listopadskom sjaju; a kad se truba oglasi, svi samuraji, svi koji su samuraji u Utopiji, poznavat će sebe i jedni druge.”⁶⁹

Temeljna premisa klasične utopije jest da je čovjek politička životinja, čije se najviša svrhapostiže savršenstvom društvene organizacije. Za Wellsa bi pak bilo točnije reći da je čovjek *kozmička* životinja, čija je svrha održati i, ako je moguće, proširiti svoje biološko carstvo pred neprijateljskim silama koje nikada ne može u potpunosti pokoriti. Ovo kozmičko gledište, koje je naslijedio od Huxleyja i Darwina, u nekim je pogledima antiutopijsko.⁷⁰

⁶⁸ Parrinder P.,(bilj. 64), str. 26

⁶⁹ Parrinder P.,(bilj. 64), str. 27

⁷⁰ Parrinder P.,(bilj. 64), str. 27

2.12. **Kraj utopije?**

Marcuse tvrdi da je utopija kao nerealiziran san završila. Sposobnost razaranja otkriva svoju suprotnost, „kraj utopije, odnosno opovrgavanje onih ideja i teorija koje koriste koncept utopije da bi osudile određene društveno-povijesne mogućnosti“. Marcuse predviđa prekid povijesnog kontinuuma i nastanak kvalitativne razlike u društvenoj organizaciji.

Sve materijalne i intelektualne snage koje bi se mogle raditi na ostvarenju slobodnog društva su na dohvat ruke. To što se oni ne koriste u tu svrhu treba pripisati ukupnoj mobilizaciji postojećeg društva protiv vlastitog potencijala za oslobođenje.⁷¹

Prvi svjetski rat prekinuo je vezu između napretka i budućnosti generacije. Postavilo se pitanje da li se utopija može suprotstaviti nacizmu, staljinizmu, genocidu, masovnoj nezaposlenosti i Drugom svjetskom ratu.

Rat je opet osakatio europski kontinent, destruktivan kao nikada prije. Prvi su se put u povijesti koristile industrija i tehnologija kako bi se nastavili nacionalni vojni napori. Usljedilo je masovno uništavanje.

Sudbina američke i ruske zajednice je ovdje odigrala posebnu ulogu. Amerika i Sovjetski su zapravo Savez dva velika utopijska eksperimenta modernog doba. Jedan od najutjecajnijih dvaju antiimperijalističkih spisa stoljeća, Huxleyev *Vrli novi svijet*, pribjegao je uglavnom američkim praksama za svjetsku sliku mraka, nesmotrenosti, konzumerizma.

Američki antiutopizam dobio je još strašnja obilježja kad je američka vojna snaga počela dominirati svijetom. Amerika je brutalno angažirana kako bi svijet učinila sigurnim mjestom za demokraciju. Frustracija koju je stvorio Sovjetski Savez bila je na mnogo načina brža i šira, s obzirom da je Sovjetski Savez bio nasljednik intenzivnih utopijskih očekivanja socijalizma iz 19. stoljeća i osnovni izvor suvremene utopije.⁷²

⁷¹ Malcolm M., *The End of Utopia: Imminent and Immanent Liberation*, Spaces of Utopia: An Electronic Journal, nr. 3, 2006., str.106

⁷² Çetinkaya D. Z., *In Defense of Utopian Thought*, Master Thesis, Istanbul Technical University, 2019., str. 28

Dakle, utopija nije privlačila pozornost tijekom 1920-ih i 1930-ih. U stvari, mnogi su mislioci mislili da je umrla i više nije u modi. Fašisti su je odbacili kao šuplju racionalističku konstrukciju i vlastitu superiornost proglasili *dinamičnom stvarnošću, spontanom iznošenjem autentičnih želja*. Mnogi mislioci dvadesetog stoljeća slijedili su ovu tradiciju. Ortega Y Gasset nazvao ju je zabludom, Karl Popper je prezirao, a Arnold Toynbee je smatrao *simptomom silazne faze civilizacijskog ciklusa*.⁷³

Popper tvrdi da je utopija najopasniji pristup navodeći da ju jednostavno ne vidi kao racionalan način. Opasnost se krije u činjenici da je alternativa radikalnom historicizmu, i ovako se ne može promijeniti tijekom povijesti.

Popper na sljedeći način definira utopijski pristup. Svaka racionalna akcija trebala bi imati određenu svrhu. Sve što pokušava dosljedno i smišljeno ispuniti svoju svrhu i poduzme odgovarajuće korake do svog rezultata, racionalno je. Dakle, prvo što trebamo učiniti kada želimo racionalno postupiti jest donijeti odluku. Na putu mogu biti različiti ciljevi, ali oni su samo sredstvo. Glavni je krajnji cilj. Zanemarajući ovu razliku, odmiče se od racionalnosti. Ako se ova pravila primjenjuju na područje političkog djelovanja, o ishodu se mora odlučiti prije ne poduzimajući nikakve korake. Kada se definira krajnji cilj i pripremi nacrt društva, tada počinje rasprava o najboljim načinima za realizaciju i praktično djelovanje. To je metodološki pristup koji Karl Popper naziva utopijskim inženjeringom.⁷⁴

Popper želi socijalni inženjering. Političar koji se zalaže za ovu ideju, bez obzira imaju li ideju idealnog društva u svom umu, mogu vjerovati da će postići sreću, iako njihovo idealno društvo možda nije ostvarivo. U članku, „Utopija i nasilje“ Popper kaže o sreći: „Ukratko, moja je teza da je ljudska bijeda najhitniji problem racionalne javne politike i da sreća nije takav problem. Postizanje sreće treba prepustiti našim privatnim naporima.”

Umjesto da ima za cilj rješavanje svih društvenih problema odjednom, socijalni inženjering usvojiti će metodu pronalaženja i rješavanja najboljih. Ovo je metoda koja se može primijeniti u bilo kojem trenutku bez čekanja da svi uvjeti budu savršeni.⁷⁵

⁷³*Nature and history of utopia and dystopia* (bilj. 8), str. 18

⁷⁴ Četinkaya D. Z, (bilj.72), str. 41

⁷⁵ Četinkaya D. Z, (bilj.72)str. 42

U eri globalizacije i ekološke krize moglo bi se očekivati da će utopije biti nešto poput modela prema kojem treba stremiti. No, jednostavno nema ičega što privlači pozornost obrazovane čitalačke javnosti na način na koji su to nekada činila utopijska djela. Nekom vrstom kvantitativne mjere, nesumnjivo su istraživači utopija mogli izraditi dugačke popise utopija koje se danas proizvode. Gotovo bi svi bili pokopani u izoliranim žanrovima i podžanrovima koji imaju svoje odane čitatelje i kritičare, ali koji rijetko stupaju u interakciju jedni s drugima ili sa širom javnošću.⁷⁶

Tu je i neugodna činjenica da ono što jednoj osobi utopija, za drugog nije, i obrnuto - na primjer, Bellamyjeva utopija izgledala je kao bezdušna, mehanička distopija; za mnoge američke studente 1950-ih i 1960-ih, Huxleyev *Vrli Novi svijet* (sav taj seks i droga) pojavio se kao prava utopija.

Štoviše, mnogima su se sve utopije činile totalitarnom noćnom morom, bilo zlom ili jednostavno zamorom. Opseg svrha za koje su napisane utopije, različiti oblici u kojima su nastale, zlatna doba, idealni gradovi, savršena društva itd., i različiti odgovori čitatelja, sve skupa je vodilo kraju utopije.⁷⁷

Ono što se sigurno može reći, iz bilo kojeg razloga, pisci danas se više ne obraćaju utopijskoj formi ili žanru radi zamišljanja bolje ili savršenije budućnosti: bilo kao satirični ili kritički kontrast sa sadašnjošću ili kao književno utjelovljenje neke preskriptivne teorije ili kao jednostavno pokušaj miješanja misli u alternativne putove. *Mašta katastrofe* prolazi beskrajno bolje, a to barem znači da utopijin ili alter egoantiutopija cvjeta.⁷⁸

Dok je književna utopija je izgubila vitalnost prilično brzo nakon Drugog svjetskog rata, utopijska socijalna teorija dobila je poticaj s izuzetnim oporavkom gospodarstava industrijskih društava nakon rata, koji je posustao tek 1970-ih.

Tijekom ovih godina društvena znanost obilovala je teorijama o „modernizaciji“ i „konvergenciji“ koje su Zapad držale modelom kojem su težila sva druga društva i koje je proglašavalo „kraj ideologije“ i rješenje svih temeljnih problema politike i društvena organizacija. Sinteza liberalne demokracije i socijalne skrbi stvarala je društveni poredak zasnovan na visokom stupnju konsenzusa. Sukobi starog industrijskog društva bili su na

⁷⁶ Kumar K., *The Ends of Utopia*, New Literary History, Volume 41, Number 3, 2001., str.553

⁷⁷ Kumar K.,(bilj.76), str.554

⁷⁸ Kumar K.,(bilj.76), str.555

kraju; uredan napredak, bez ikakvih očitih ograničenja, sada je bio moguć za neodređenu budućnost. Štoviše, takva *ružičasta* budućnost bila je dostupna ne samo za kapitalistički Zapad, već i za komunistički Istok koji je, nakon staljinizma, također išao u smjeru manje ideološki i pragmatičnije vođenog društva.⁷⁹

Revolucije 1989. u istočnoj Europi i pad komunizma u Sovjetskom Savezu imali su jednako proturječne učinke na utopijsku socijalnu teoriju. S jedne strane, intelektualci u istočnoj Europi glasno su najavili kraj utopije, utopija je za njih sada diskreditirani marksistički eksperiment. S druge strane, intelektualci na Zapadu proglasili su *kraj povijesti* i svjetsku pobjedu kapitalizma zapadnog stila i liberalne demokracije. Zapad je poistovjećen s utopijom. Čak je i postkomunistički Istok, s njegovim odbacivanjem marksističke utopije, izgledao voljan prihvatiti utopiju slobodnog tržišta i potrošački raj povezan sa Zapadom.⁸⁰

Čini se da je euforija kratko trajala s obje strane bivše željezne zavjese. Kapitalizam slobodnog tržišta imao je poguban učinak na živote mnogih običnih ljudi u istočnoeuropskim društvima. Zapadu su se dogodili teroristički napadi u Americi, Španjolskoj, Britaniji i brojnim drugim zapadnim zemljama, koji su najavili dolazak dugotrajne borbe protiv raznoraznih skupina čija je svrha bila proizvesti maksimalni stupanj nesigurnosti i straha u populaciji.⁸¹

Daleko od prosperitetnog i mirnog novog svjetskog poretka, nakon završetka hladnog rata, došlo je do novih svjetskih kriza. Utopija je sve brže *propadala*. Zapravo, socijalna je teorija započela povlačenje iz utopije neko vrijeme prije kriza ranog 21. stoljeća.

Činilo se da se modernost nadmašila, pokazala nepodnošljivi stupanj samosigurnosti, krutosti i dogmatizma. Njezine velike pripovijesti o razumu, znanosti, napretku, čak i revoluciji, sve su češće bile propitivane.

Utopija je općenito odražavala oblik moderne nacionalne države, teritorijalno ograničene cjeline koja je pružala potreban suvereni prostor za utopijsku maštu. Također je odražavala potragu nacionalne države za boljim poretkom, po mogućnosti fiksnim i konačnim i koji nije podložan promjenama. Oba su ova uvjeta nestala, budući da su globalni

⁷⁹ Kumar K.,(bilj.76), str.556

⁸⁰ Kumar K.,(bilj.76),, str.557

⁸¹ Kumar K.,(bilj.76), str.558

multinacionalni entiteti i elite zauzeli središnje mjesto, marginalizirajući nacionalnu državu i njezin teritorijalni prostor.⁸²

U tradicionalnim društvima, napisao je Daniel J. Boorstin⁸³, ljudi su imali svoje ideale i nastojali su ih slijediti, čak i ako su znali da ih ne mogu postići. U 20. stoljeću je došlo do promjene: „Tada smo došli s nepovjerenjem u sam koncept ideala, kao apstrakcije. Ne vjerujemo bilo kojem standardu savršenstva prema kojem bi svi ljudi mogli težiti.”

Štoviše, nastavlja Boorstin, ljudski ciljevi i motivi izgubili su odnos s idealima: “Umjesto da smo mislili da je slika samo prikaz ideala, ideal smo vidjeli kao projekciju ili generalizaciju slike.”⁸⁴

⁸² Kumar K.,(bilj.76), str.559

⁸³ Daniel Joseph Boorstin (1. listopada 1914. - 28. veljače 2004.) bio je američki povjesničar sa Sveučilišta u Chicagu koji je pisao o mnogim temama iz američke i svjetske povijesti. Imenovan je dvanaestim knjižničarom Kongresa Sjedinjenih Država 1975. i služio je do 1987. Bio je ključan u stvaranju Centra za knjigu u Kongresnoj knjižnici. https://en.wikipedia.org/wiki/Daniel_J._Boorstin

⁸⁴ Ženko E. (bilj. 12), str. 81

3. ANTIUTOPIJA

Svi utopijski ideali mogu postati izopačeni i pretvoriti ono što bi bilo savršeno i pravilno društvo u iskrivljenu distopiju, ili ono što Kumar naziva „antiutopijom“, samom „sjenom utopije“: “Utopija i antiutopija su antitezične, ali međusobno ovisne. [...] Antiutopiju stvara utopija i parazitski se njome hrani. [...] Utopija je ta koja daje pozitivan sadržaj na koji antiutopija daje negativan odgovor. Antiutopija svoj materijal crpi iz utopije i ponovno je sastavlja na način koji negira afirmaciju utopije.”⁸⁵

Stoga je antiutopija prisutna svugdje gdje utopija ima potencijal nastati. U stvari, prema Jean-Paul Sartreovom egzistencijalističkom tumačenju ideja koje nastaju u njegovom eseju *Biće i ništavilo*, “bilo koji utopijski ideal, ako je iznenada postavljen izvan subjektivnog, može se samo potvrditi kao različit i suprotstavljen njegov tvorac”. Imajući ovo na umu, može se reći da su sva savršena društva predodređena da odstupe od uzvišenih ideala na kojima su utemeljena i podlegnu manje savršenim, čak i perverzним, ljudskim utjecajima.⁸⁶

Dakle, sve potencijalne utopije se mogu pretvoriti u anti-utopije. Iako koncepti zajedničkog obiteljskog umrežavanja, prosvijetljeni vladari i pravedni Čuvari mogu imati apstraktnu, intelektualnu privlačnost utopije, lako se mogu ukaljati zlim tendencijama kad se stave u pogrešne ruke ljudskog upravljanja.⁸⁷

Antiutopizam ili distopizam nije izum 20. stoljeća jer potječe još iz najranijih utopija. Kritika Platonove Države stara je koliko i sama Država: Aristotel je kritizirao mnoga načela postavljena u Platonovoj knjizi, čak je smislio svoju vlastitu idealnu zajednicu.⁸⁸

George Kateb cijeli proces vidi kao prirodni ishod borbe jednog ideala protiv drugog. Stoga je za njega protuutopijsko raspoloženje 20. stoljeća samo jedan od aspekata te borbe između ideala. Kaže: “budući da su ideali uvijek u sporu, stoga ne bi trebalo biti iznenađenje

⁸⁵ Hamilton A., *Yevgeny Zamyatin's We, and the Fallacies of Logic in Utopia*, <https://www2.cortland.edu/dotAsset/218979.pdf>, 10.09.2020.str.1

⁸⁶ Hamilton A.,(bilj. 85), str.2

⁸⁷ Hamilton A.,(bilj. 85), str.3

⁸⁸*Nature and history of utopia and dystopia* (bilj. 8), str. 66

suvremenom antiutopizmu; moderni antiutopizam nije ništa drugo nego nastavak borbe ideala protiv ideala.”⁸⁹

Kateb⁹⁰ sažima imperativne antiutopizma 20. stoljeća:

1. Odustanite od vizije utopizma, iako je to možda dostojna vizija, jer ne postoji način da se iz stvarnog svijeta pređe u utopiju; ili ako postoji način, to može biti nitko drugi nego način nasilja; a to je ili preskupo ili previše nepouzđano.
2. Odustanite od vizije utopizma, iako je to možda dostojna vizija, jer nema načina da se osigura održavanje njezinih ciljeva bez ugnjetavajućeg političkog režima.
3. Odustanite od vizije utopizma jer se ona sastoji od ideala (koji se pretpostavljaju kao trajni i univerzalni) koji su neprihvatljivi; ili apstraktno prihvatljivi, zapravo uništavaju druge, možda dostojnije ideale.⁹¹

Jednostavno rečeno, antiutopija je suprotnost utopiji. Ako je utopija maštovita konstrukcija prikazana na konkretnim idejama onoga što bi moglo biti dobro društvo, antiutopija je projekcija koja stvara slike zlog društva.

Kao takva, antiutopija se može svrstati u 4 kategorije:

1. pakao, opisuje jadniju vrstu života koja postoji negdje drugdje.,
2. vanjski izmijenjeni svijet, opisuje novu, ali jadniju vrstu života koja je omogućena nekom vrstom prirodne pojave,
3. voljna preobrazba, predviđa novi ali jadniji život, što je omogućeno nekom vrstom socijalne degeneracije, nepredviđenim, katastrofalnim posljedicama napora na društvenom poboljšanju,

⁸⁹*Nature and history of utopia and dystopia* (bilj. 8),str. 67

⁹⁰ George Kateb (1931.) je profesor politike na Sveučilištu Princeton. Individualist, napisao je znanstvena djela o Ralphu Waldu Emersonu, Johnu Stuartu Millu i Hannah Arendt te o etičkim dimenzijama pojedinca u ustavnoj demokraciji. U novije vrijeme skrenuo je pozornost na ono što vidi kao sve veću eroziju individualne slobode koju je izvršila Bushova administracija i otrovni utjecaj vjerskog, etničkog i državničkog identiteta na moral. https://en.wikipedia.org/wiki/George_Kateb

⁹¹*Nature and history of utopia and dystopia* (bilj. 8),str. 68

4. tehnološka transformacija, opisuje kako su okolnosti postale mračnije nekim tehničkim razvojem.

Antiutopija pomno istražuje utopijske slike i odražava negativni potencijal sadržan u snovima o dokolici, užitku, stabilnosti, učinkovitosti i redu.⁹²

Definirajuće karakteristike antiutopije, kako ih vidi Philip Stevick⁹³, vode se na sljedeći način: antiutopija mora sadržavati neki stupanj društvene reorganizacije. Također mora sadržavati neki osjećaj kontinuiteta s povijesnim kontekstom. Ne predstavlja prekid s onim što se događa u sadašnjosti, nego je *nosi* do krajnjeg trenutka koji je autor izabrao za pokazati što će se na kraju dogoditi s njegovom sadašnjošću. Posljednja definirajuća karakteristika antiutopije, kako misli Stevick, jest autorovo uvjerenje da se prenosi u tonu djela njegova očajnička mržnja prema onome o čemu piše.⁹⁴

S.K. Vohra⁹⁵ u svom pokušaju davanja definicije antiutopije spominje sljedeće: “Antiutopije su retorička fantastika. Ono što zahtijevaju je dodatna pažnja i također obrazloženo uvjerenje da prototip života prikazan u njima već postoji među nama.”

Postoje vrijednosti, okolnosti ili izgledi u suvremenom životu koji su neukusni za antiutopijskog pisca. Po njegovom sudu bacaju prijeteću sjenu kroz budućnost. Strahuje da društvo oko njega ide prema toj budućnosti i želi u svijetu probuditi svijest o nevolji prema kojoj se budućnost okreće.

Antiutopije se bave pojedinačnim likovima onoliko koliko ima služe za prijenos ideje istatova za izradu retoričkog konteksta. Ne pokušavaju istražiti psihološke nijanse pojedinačnih likova ili međuljudskih odnosa, zaokupljene su problemima čovječanstva nego problemima, ne individualnim postojanjem. U svakoj suvremenoj antiutopiji volja pojedinca za autonomnim sebstvom u svijetu u kojem je “individualnost zastarjela, a osobnost je znak subverzije“ generira napetost.

⁹²*Nature and history of utopia and dystopia* (bilj. 8),69

⁹³ rođen 17. listopada 1930., autor djela: *The theory of the novel*, Chapter in *Fiction Theories of Narrative Division*, *Alternative pleasures*, *Imagining Philadelphia*
https://www.goodreads.com/author/show/59250.Philip_Stevick

⁹⁴*Nature and history of utopia and dystopia* (bilj. 8),str. 70

⁹⁵ Srivastava i Ashok Vohra, indijske doktorske dizertacije; *Negative Utopian Fiction* (Aldous Huxley and George Orwell: *Commitment and Fabulation*), Shastrinagar, Meerut: Shalabh Prakashan, 1987.

Neizbježno je da svako iskustvo života pisca antiutopije *uđe* u njegovo djelo. Osobni element u ovim knjigama čini ih poluispovijesnima, izražavajući najdublje strahove i sukobe njihovih stvaralaca.⁹⁶

Antiutopijski roman postiže svoje ciljeve predstavljajući mane u “savršenstvu savršenog.” Pruža mogućnost i bit sukoba, a istovremeno osigurava da kraj bude katastrofalan, predvidljiv od samog početka.⁹⁷

Dakle, antiutopija je bila ta koja je plijenila pozornost čitatelja u prvoj polovici 20. stoljeća. Sudbina utopije se u tom razdoblju iščitava iz snažnih i utjecajnih djela kao što su *Mi Jevgenija Zamjatinova* (1924), *Vrli novi svijet* Aldousa Huxleya (1932.) i *1984.* Georgea Orwella (1949).⁹⁸

Erich Fromm 1961. godine piše esej o uvidima koje Orwell pruža u *1984.* i drži da su tri velike *negativne utopije* 20. stoljeća zapravo “lucidni izrazi osjećaja beznada i bespomoćnosti modernoga čovjeka, koji zamjenjuju vjeru u ljudski razvoj i čovjekovu sposobnost da stvori pravedniji i miroljubiviji svijet.”⁹⁹ U ovim djelima glavni junak u početku podržava ideologiju svog svijeta (bilo živeći u skladu sa sustavom ili formalno zaposlen u njemu), ali na kraju prolazi kroz proces društvenog buđenja i pobuni se nakon neuspješne reintegracije u društvo.

⁹⁶*Nature and history of utopia and dystopia* (bilj. 8),str. 71

⁹⁷*Nature and history of utopia and dystopia* (bilj. 8),str. 72

⁹⁸Kumar K., (bilj. 56)str.80

⁹⁹Dujmović M., *Vrtlog novog svijeta*, pregledni rad, Sveučilište Jurja Dobrile, Pula, 2009.str. 544

3.1. Jevgenij Zamjatin – *Mi*

Zamjatin u svom romanu smišlja utopijsku državu po idejama svojih suvremenika, koji su bili zagovornici kolektivizima. Njegova antiutopija nastaje iz činjenice da se na takvim postavkama ne može izgraditi humano i sretno društvo.¹⁰⁰

Glavni lik romana, D-503, autor je i pripovjedač teksta koji čitatelju pruža i pogled u prvom narodu na svoje države, Jedinu državu; njegov vođa, Dobrotvor; i njegovo stvaranje Integrala, broda dizajniranog za putovanje u daleke galaksije u svrhu širenja ideologije Jedne države međuplanetarnim masama. D-503 je inženjer s afinitetom prema matematici, koja ga osobno ujedinjuje s mantrom razuma i znanosti o Jednoj državi kao jedinom filozofijom pod kojom bilo koje društvo treba preživjeti. Zamjatinovo porijeklo mornaričkog inženjera imalo je ulogu u razvoju lika i zanimanja D-503. D-503 često koristi matematiku, brojeve, pa čak i algebarske jednadžbe za racionalizaciju zakona i doktrina Jedine države.¹⁰¹

D-503 je u početku bio odani državljanin Jedine Države, zadnje preostale ruštvene zajednice na Zemlji. Radi u brodogradilištu na dovršavanju Integrala, svemirskog broda. Njegov opis u dnevnim novinama stoji: „Pred vama je zadatak da blagotvornom jarmu razuma podčinite nepoznata bića koja žive na drugim planetima – možda još u divljem stanju slobode. Ako oni ne shvate da im donosimo matematički nepogrešivu sreću – naša je dužnost prisiliti ih da budu sretni“.

Čak i seksualnim odnosima upravlja Jedina država kako bi prigušila ljubav i iracionalno ponašanje koje je prati. Djeca pripadaju državi koja ih odgaja, dodatno miješajući *brojeve* s jedinim roditeljskim likom za koji država želi da znaju, Dobrotvor. Redoviti spolni partner D-503, O-90, nije u stanju rastati se u potpunosti sa svojim majčinskim instinktima. Razočaranje O-90 povodom ovog pitanja nudi kratko, ali iskreno gledište koje sugerira da život u Jednoj državi zapravo nije savršen za svakoga, a neki ljudi još uvijek osjećaju trzavice ljudske

¹⁰⁰ Matek Šmit Z., Malenica I., *Distopijsko tematiziranje budućnosti: od Zamjatina do Mlakića i Popovića*, izvorni znanstveni rad, u: *Tabula* : časopis Filozofskog fakulteta, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, No. 15, 2018., str.335

¹⁰¹Stauffer R., *Dystopia as Protest: Zamyatin's We and Orwell's Nineteen Eighty-Four*, https://salempress.com/Media/SalemPress/samples/protest_pgs.pdf , 05.09.2020., str.196

prirode, bez obzira koliko se čini da znanost i razum prevladavaju u Jednoj državi. Glavni lik koji navodi D-503 na protestno ponašanje je I-330.¹⁰²

D-503 je uznemiren prisutnošću I-330, ona ga asocira na varijablu x, “Bila je neka vrsta neobičnog i iritantnog X-a, i nisam je mogao utvrditi, niti joj mogao dati bilo kakav numerički izraz“.¹⁰³ I-330 je član podzemne organizacije u okviru Jedne države, MEPHI, čiji je primarni cilj osloboditi narod uništavajući Zeleni zid. Na početku romana o postojanju organizacije izvještavaju dnevne novine, iako D-503 nije svjestan da je u pitanju I-330. D-503 je šokiran i zbunjen ovom viješću, nikad ne misleći da su on ili bilo tako od njegovih poznanika povezani s organizacijom, iako je već zaluđen I-330, jednim od MEPHI-jevih najoduševljenijih članova. I-330 više puta utječe na D-503 da krši zakone Jedne države. Prvi pokazatelj da D-503 počinje propitivati autoritet Jedne države jest njegov propust da I-330 prijavi.¹⁰⁴

Prvi incident organiziranog prosvjeda jedne države koji uključuje I-330 i MEPHI događa se na izborni praznik kada, na iznenađenje D-503, tisuće *brojeva* glasaju protiv Dobrotvora. D-503 se potom sastaje s Dobrotvorom koji mu kaže da je I-330 za njega zainteresiran samo zbog njegovog statusa graditelja Integrala. Izdan, D-503 se vraća jedinoj ljubavi koju je poznao, Jednoj državi. Sutradan je izliječen od svoje ljubavi i mašte podvrgavanjem Velikoj operaciji i vraća se u svoje racionalno stanje uma.¹⁰⁵

¹⁰²Stauffer R.,(bilj.101), str.197

¹⁰³ Stauffer R.,(bilj.101), str.198

¹⁰⁴Stauffer R.,(bilj.101), str.199

¹⁰⁵Stauffer R.,(bilj.101), str.202

3.1.1. Analiza djela Mi

U 26. stoljeću, u Zamjatinovoj viziji, stanovnici utopije toliko su izgubili svoju individualnost da nemaju imena već samo brojeve. Žive u staklenim kućama (ovo je napisano prije izuma televizije), što omogućava političkoj policiji, poznatoj kao Čuvari, da ih lakše nadgleda. Svi oni nose identične uniforme, žive od sintetičke hrane, a uobičajena rekreacija im je marširanje u četvero, dok se himna Jedinе države pušta preko zvučnika. U navedenim intervalima smiju spustiti zavjese oko svojih staklenih stanova na jedan sat (poznat i kao „seksualni sat“). Braka, naravno, nema, iako se čini da spolni život nije potpuno promiskuitetan. U svrhu vođenja ljubavi svi imaju svojevrsnu knjigu porcija ružičastih karata, a partner s kojim provodi jedan od dodijeljenih mu seksualnih sati potpisuje kontru. Jedinom državom vlada osoba poznata kao Dobrotvor, koju godišnje ponovno bira cijelo stanovništvo, a glasovanje je uvijek jednoglasno. Vodeće načelo države je da su sreća i sloboda nespojivi. U rajskom vrtu čovjek je bio sretan, ali u svojoj je ludosti tražio slobodu i bio je protjeran u pustinju. Sad mu je Jedinа država vratila sreću uklonivši mu slobodu.¹⁰⁶

Društvo je lišeno svake individualnosti. Osnove vuče iz matematičke ispravnosti i načela F. W. Taylora. Građani nisu uopće ljudi, oni su samo brojevi, *numere*, mali dijelovi velike mašinerije.¹⁰⁷ Satna tablica je možda najbolji primjer ove dehumanizacije: „Svako jutro, sa šesterokotačnom točnošću, u jedan te isti tren, u jednu te istu minutu – mi, milijuni, ustajemo kao jedan. U jedan te isti tren, jedinstveno milijunski ga završavamo“.¹⁰⁸

Njihov Dobrotvor daje najbolji opis režima: „Pitam vas: zašto se ljudi – od samih pelena – mole, maštaju, muče? Za to da bi im netko zauvijek rekao što je to sreća i potom ih lancem prikovao za tu sreću ... A što drugo mi sada radimo, ako ne to? Drevna mašta o raju ... Sjetite se: u raju više ne znaju za želje, ne znaju za žalost, ne znaju za ljubav, tamo su – blaženi, s operiranom maštom (samo su zato i blaženi) – anđeli, Božji robovi...“.¹⁰⁹

“D-503 je na kraju spašen od posljedica vlastite ludosti. Vlasti najavljuju da su otkrile uzrok nedavnih poremećaja: neka ljudska bića pate od bolesti koja se naziva mašta. Živčani

¹⁰⁶George Orwell, *Review of “WE” by E. I. Zamyatin*,

https://orwell.ru/library/reviews/zamyatin/english/e_zamy, 07.09.2020.

¹⁰⁷Matek Šmit Z., Malenica I., (bilj. 100), str.335

¹⁰⁸Matek Šmit Z., Malenica I., (bilj. 100), str.336

¹⁰⁹Matek Šmit Z., Malenica I., (bilj. 100), str.337

centar odgovoran za maštu je lociran, a bolest se može izliječiti rendgenskim liječenjem. D-503 podvrgava se operaciji, nakon kojelako izadje svoje suradnike policije. Potpuno mirno promatra I-330 koju muče pod staklenim zvonom: “Pogledala me, rukama stežući naslone stolice, sve dok joj oči nisu bile potpuno zatvorene. Izveli su je, doveli do sebe električnim udarom i ponovno stavili pod zvono. Ta se operacija ponovila tri puta, a s njezinih usana nije izašla ni riječ. Ostali koji su bili dovedeni s njom pokazali su se iskrenijima. Mnogi od njih priznali su nakon jedne prijave. Sutra će svi biti poslani u Stroj dobročinitelja”.¹¹⁰

“Stroj dobročinitelja je giljotina. Mnogo je smaknuća u Zamjatinovoj utopiji. Oni se održavaju javno, u nazočnosti Dobrotvora, i popraćeni su trijumfalnim odama koje su recitali službeni pjesnici. Giljotina, naravno, nije stari sirovi instrument, već znatno poboljšani model koji doslovno likvidira svoju žrtvu, vodeći je u trenu na udisanje dima i bazen čiste vode. Pogubljenje je zapravo ljudska žrtva, a prizor koji ga opisuje namjerno je dobio boju zlokobnih ropskih civilizacija drevnog svijeta.”¹¹¹

Ova predodžba da je vlada Jedine države u potpunosti uvjerala svoje građane u vlastitu nadmoć bez prisilnih sredstava vjerojatno je najhladniji aspekt države u romanu. Zaštitio se od prijetnje unutarnjih previranja, jamčeći na taj način vlastitu kontrolu na neodređeno vrijeme. Ne samo da građani Jedine države ne osjećaju poseban poticaj za nemir, već su sretni u kulturi potiskivanja koja ih okružuje.¹¹²

Uz uklanjanje dvosmislenosti, Jedina država također učinkovito koristi matematiku kako bi dehumanizirala svoje građane i opravdala kolektivizam kao izraz logične istine. Pojedinačna sloboda vjerojatno neće biti poželjna stvar ako pojedinac uopće ne postoji, a čini se da je to cilj vlade u Jednoj državi jer se stabilnost ponovno veliča smanjenjem ljudi na puki broj.¹¹³

¹¹⁰George Orwell, *Review of “WE” by E. I. Zamyatin*, (bilj. 106)

¹¹¹George Orwell, *Review of “WE” by E. I. Zamyatin*, (bilj. 106)

¹¹²Carr J. S., *Zamyatin's We: Persuading the Individual to Sacrifice Self*, Utah University, Undergraduate Honors Capstone Projects, 2009., str.9

¹¹³Carr J. S.,(bilj. 112), str.14

U svojoj suštinski kolektivističkoj izjavi, D-503 razmišlja da je “prirodni put od nebitnosti do veličine zaboraviti da ste gram i osjećati se milijuntim dijelom tone”. Veličina uključuje entitet, a entitet se osjeća samo kao dio veće cjeline ili zbroja.¹¹⁴

Sam Orwell je napisao recenziju romana: “Prvo što bi netko primijetio kod nas jest činjenica - vjerujem nikad istaknuta - da *Vrli novi svijet* Aldousa Huxleyja mora djelomično proizaći iz njega. Obje knjige bave se pobunom primitivnog ljudskog duha protiv racionaliziranog, mehaniziranog, bezbolnog svijeta, a obje bi se priče trebale odvijati otprilike šest stotina godina. Atmosfera dviju knjiga je slična i grubo se govori o istoj vrsti društva koja se opisuje, premda Huxleyjeva knjiga pokazuje manje političke svijesti i više je pod utjecajem nedavnih bioloških i psiholoških teorija.”¹¹⁵

¹¹⁴Carr J. S.,(bilj. 112), str.15

¹¹⁵George Orwell, *Review of “WE” by E. I. Zamyatin*, (bilj. 106)

3.2. George Orwell – 1984.

Winston Smith je niskorangirani član vladajuće Stranke u Londonu, u državi Oceaniji. Kamo god Winston ode, čak i u vlastiti dom, vladajuća Partija ga promatra kroz televizijske ekrane. Lice naizgled sveznajućeg vođe Partije ga prati u stopu, lika poznatog samo kao Veliki Brat. Stranka kontrolira sve u Oceaniji, čak i povijest i jezik ljudi. Trenutno forsiraju provedbu izmišljenog jezika nazvanog novogovor, koji pokušava spriječiti političku pobunu uklanjanjem svih riječi koje su s njom povezane. Čak je i mišljenje buntovnih misli nezakonito. Takav je misaoni zločin zapravo najgori od svih zločina.

Winston se osjeća frustriran ugnjetavanjem i krutom kontrolom Partije, koja zabranjuje slobodnu misao, seks i svako izražavanje individualnosti. Ne voli stranku i ilegalno je kupio dnevnik u koji će zapisati svoja kriminalna razmišljanja. Također se fiksirao na moćnog člana Partije po imenu O'Brien, za kojeg Winston vjeruje da je tajni član Bratstva - tajanstvene, legendarne skupine koja radi na rušenju Stranke.

Winston radi u Ministarstvu Istine, gdje mijenja povijesne zapise kako bi odgovarao potrebama Partije. Primijeti suradnika, prelijepu tamnokosu djevojku, koja zuri u njega, i brine se da je ona doušnik koji će ga predati za njegov misaoni zločin. Večeri provodi lutajući najsiromašnijim kvartovima u Londonu, gdje proleter, ili proli, žive podle živote, relativno bez nadzora stranke.¹¹⁶

Jednog dana Winston primi poruku tamnokose djevojke koja mu kaže da ga voli. Veza s lijepom Juliom je potrajala neko vrijeme, iako je Winston uvijek bio u strahu da će ih stranka uhvatiti i kazniti. Skrivajući se u sobi iznad trgovine gdje je Winston kupio svoj dnevnik, primi poruku koju je čekao: O'Brien ga želi vidjeti.

Winston i Julia putuju u O'Brienov luksuzni stan. Kao član moćne Unutarnje stranke (Winston pripada Vanjskoj stranci), O'Brien vodi luksuzni život kakav Winston može samo zamisliti. O'Brien potvrđuje Winstonu i Juliji da poput njih mrzi Stranku i kaže da protiv nje radi kao član Bratstva. On indoktrinira Winstona i Juliju u Bratstvo, a Winstonu daje primjerak knjige Emmanuela Goldsteina, manifesta Bratstva.¹¹⁷

¹¹⁶1984., <https://www.sparknotes.com/lit/1984/summary/>, 10.09.2020.

¹¹⁷1984., (bilj.116)

Čitajući knjigu Juliji, u sobi iznad trgovine, vojnici upadaju i uhićuju Winstona i Juliju. Gospodin Charrington, vlasnik trgovine, otkriva se da je cijelo vrijeme bio pripadnik Policije Misli.

Otrgnut od Julije i odveden u mjesto zvano Ministarstvo ljubavi, Winston otkriva da je i O'Brien stranački špijun koji se jednostavno pretvarao da je član Bratstva. O'Brien mjesecima muči i pere mozak Winstonu, koji se bori da se odupre. Napokon ga pošalje u zastrašujuću sobu 101, konačno odredište za sve koji se protive Partiji. Ovdje O'Brien kaže Winstonu da će biti prisiljen suočiti se sa svojim najgorim strahom. Tijekom cijelog romana Winston je imao noćne more o štakorima; O'Brien potom priveže kavez pun štakora na Winstonovu glavu. Winston pukne moleći O'Briena da to učini Juliji, a ne njemu.¹¹⁸

O'Brien objašnjava stvarno značenje moći, ne kao političko pitanje, ne kao sintezu konkurentskih dobara ili interesa, već jednostavno kao cilj koji sam po sebi negira cijelo pitanje slobode i sreće.¹¹⁹

Slomljenog duha Winston je pušten u vanjski svijet. Susreće Juliju, ali više ne osjeća ništa prema njoj. U potpunosti je prihvatio stranku i naučio je voljeti Big Brothera.

¹¹⁸ 1984., (bilj.116)

¹¹⁹Huntington J., (bilj. 5)

3.2.1. Analiza djela 1984.

Naslov romana trebao je čitateljima 1949. naznačiti da priča predstavlja stvarnu mogućnost za blisku budućnost: ako se totalitarizmu ne suprotstavi, sugerira naslov, neke varijacije svijeta opisane u romanu mogu postati stvarnost u samo trideset i pet godina. Orwell prikazuje državu u kojoj vlada nadzire i kontrolira svaki aspekt ljudskog života do te mjere da je čak i nelojalna misao protivna zakonu. Kako roman napreduje, stidljivi pobunjenik Winston Smith kreće u izazov granicama moći Partije, samo da bi otkrio da njegova sposobnost nadzora i porobljavanja svojih podanika patulja čak i njegova najparanoičnija poimanja njenog dosega.¹²⁰

Osim što manipulira njihovim umovima, Partija kontrolira i tijela svojih podanika. Neprestano motri na bilo kakav znak nelojalnosti, do te mjere da bi, kako primjećuje Winston, čak i sićušno trzanje lica moglo dovesti do uhićenja. Vlastiti živčani sustav osobe postaje njegov najveći neprijatelj. Stranka prisiljava svoje članove da prolaze masovne jutarnje vježbe zvane Fizički trzaji, a zatim da rade dugačke, iscrpljujuće dane u vladinim agencijama, držeći ljude u općenitom stanju iscrpljenosti. Nakon što je bio podvrgnut tjednima ovog intenzivnog liječenja, i sam Winston dolazi do zaključka da ništa nije snažnije od fizičke boli - nikakva emocionalna odanost ili moralno uvjerenje ne mogu je nadvladati. Uvjetujući umove svojih žrtava fizičkim mučenjem, Stranka je u stanju kontrolirati stvarnost, uvjeravajući svoje podanike da je $2 + 2 = 5$.¹²¹

Partija također kontrolira svaki izvor informacija, upravlja i prepisuje sadržaj svih novina i povijesti za svoje ciljeve. Partija ne dopušta pojedincima da vode evidenciju o svojoj prošlosti, poput fotografija ili dokumenata. Kao rezultat, sjećanja postaju nejasna i nepouzdana, a građani postaju potpuno spremni vjerovati onome što im stranka kaže. Kontrolirajući sadašnjost, Partija je u stanju manipulirati prošlošću, a kontrolirajući prošlost, može opravdati sve svoje postupke u sadašnjosti.¹²²

¹²⁰1984., (bilj.116)

¹²¹1984., (bilj.116)

¹²²1984., (bilj.116)

Iako je partijski primarni alat za manipuliranje ućanstvom kontrola povijesti, pod njihovom paskom su neovisnost i identitet. Primjerice, osnovne osobine utvrđivanja nećijeg identiteta nisu dostupne Winstonu i ostalim građanima Oceanije. Winston ne zna koliko ima godina. Ne zna je li oženjen ili nije, da li je njegova majka živa ili mrtva. Nijedno od njegovih sjećanja iz djetinjstva nije pouzdano, jer nema fotografija ili dokumenata koji bi mu pomogli da odvoji stvarna sjećanja od zamišljenih. Umjesto da budu jedinstvene osobe s određenim detaljima koji identificiraju, svaki je ćlan Vanjske stranke identićan. Svi ćlanovi stranke nose istu odjeću, puše istu marku cigareta, piju istu marku džina i tako dalje.¹²³

1984. izgleda kao karikatura osjećaja i stavova najvećih segmenata britanskog društva u poslijeratnom razdoblju. Većina stanovništva, saćinjena od srednje i radnićke klase, s bijesom se osvrćtala na međuratna i poratna razdoblja i s negodovanjem prema klasama koji su bili poštećeni ratnih napora. Radnićka klasa smatrala je da nije pošteno nagraćena za svoje ųrtve i napore tijekom rata. Imućni su zabrinuto gledali na mjere socijalne skrbi i socijalno zakonodavstvo, koje se sastojalo od djelomićne nacionalizacije prijevoza, bankarstva i osiguranja, bojeći se da će revolucija po ruskom modelu Englesku pretvoriti u drugu totalitarnu drųavu.¹²⁴

Od 1945. nadalje, Engleska je svjedoćila povećanoj drųavnoj intervenciji na poticaj laburistićke vlade koja je donijela niz zakona parlamenta kojima se stanovnićtvu osigurava dobrobit, organizira obnova i zapošljavanje demobiliziranih vojnika. Mjere socijalne skrbi i poboljšane mogućnosti zapošljavanja zadovoljili su sindikate koji su prihvatili zamrzavanje zahtjeva za povećanje plaća i ostale uvjete za viši ųivotni standard.¹²⁵

Odbojnost prema ruskom sustavu postignuta je postupnim povezivanjem komunizma s nacizmom upotrebom znakova i slika. Orwellov roman trebao je samo djelomićno pomoći u sadrųaju komunistićke ideologije, jer kao ųto smo ranije istaknuli, Engleska zapravo nije bila u opasnosti od komunistićke revolucije. U osnovi, roman je imao za cilj sisanje sjemena neslaganja u zemljama istoćne Europe gdje su Partija i Veliki brat, brkato lice koje priziva Staljina, izdali radnićke ideale i gdje je Goldstein, u osobinama Trockog, pozivao na otpor.¹²⁶

¹²³ *1984.*, (bilj.116)

¹²⁴ Benmechiche H., (bilj. 44) str.207

¹²⁵ Benmechiche H., (bilj. 44) str.208

¹²⁶ Benmechiche H., (bilj. 44) str.209

Jasno je da ono što je Orwell učinio nadilazi puki čin očitovanja distopijskog društva. Orwell je kao intelektualac sudjelovao u još jednom ratu koji je liberalni svijet vodio protiv totalitarnih ideologija koje su prožimale Europu.¹²⁷

Upotreba izraza *Veliki brat* za označavanje diktatora, asimilacija totalitarizma s komunizmom u svijesti mnogih ljudi i upotreba *slobodnog svijeta* za upućivanje na kapitalistički svijet, povezujući tako kapitalizam sa slobodom dok je komunizam bio povezani s totalitarizmom i trajnom kontrolom, bili su znakovi da socijalistička ideologija gubi tlo prije kapitalističke ideologije u diskursu.¹²⁸

U neku ruku, Orwell je bio romantik vezan za stare stvari i englesku zemlju koju je tako umjetnički prikazao u *Životinjskoj farmi*. Upravo je ta Engleska, koja se naziva Zlatnom zemljom, Winstonov izgubljeni raj. Bio je jezični puritanac koji je vjerovao da sudbina engleske nacije ovisi o očuvanju engleskog jezika od korupcije.¹²⁹

Znao je da je jezik oružje koje može odrediti sudbinu cijele nacije. Objašnjava da su ga povijesne okolnosti natjerale da počne pisati svojevrsne pamflete: “Želja da se svijet potisne u određenom smjeru, da se promijeni predodžba ljudi o vrsti društva kojem bi trebali težiti. Još jednom, nijedna knjiga uistinu nije oslobođena političke pristranosti... Političko pisanje u doba poput našega nije neizbježno, čovjek samo mora odabrati na kojoj će strani stati... Svaka linija ozbiljnog rada koju sam napisao od 1936. napisana je izravno ili neizravno protiv totalitarizma i za demokratski socijalizam, koliko ga razumijem.”¹³⁰

U doba žestoke ekonomske i političke konkurencije, brzih promjena koje prijete narušiti tradicionalni odnos snaga; nemirno nesigurno doba koje karakteriziraju žestoke borbe za vlast, borbe vođene u diskursu za osvajanje savjesti ljudi prije i nakon što se vode na bojnim poljima, Orwellova posvećenost sačuvanju engleskog društva od propasti bila je potpuno opravdana.¹³¹

¹²⁷ Benmechiche H., (bilj. 44) str.210

¹²⁸ Benmechiche H., (bilj. 44) str.211

¹²⁹ Benmechiche H., (bilj. 44) str.212

¹³⁰ Benmechiche H., (bilj. 44) str.213

¹³¹ Benmechiche H., (bilj. 44) str.214

3.3. Aldous Huxley – *Vrli Novi Svijet*

Priča započinje s opisima futurističkog društva Svjetske Države. Ovdje su eliminirani brak, obitelj i razmnožavanje, a djeca se genetski uzgajaju u bocama. Građani su programirani da budu produktivni i popustljivi kroz kombinaciju biološke manipulacije, psihološke kondicije i lijeka koji se naziva soma. Lik po imenu Mustapha Mond objašnjava da su u prethodnoj eri ljudi patili od siromaštva, bolesti, nesreće i ratova. Novo društvo, nazvano po proizvođaču automobila iz dvadesetog stoljeća Henryju Fordu, osnovano je kako bi poboljšalo ljudsko iskustvo. Svjetska država pojavljuje se kao antagonist romana, zlokobna sila koja sprečava likove u postizanju smislene sreće ili slobodne volje.

Konkretna radnja započinje kada Bernard, početni protagonist romana, pita Leninu da zajedno posjete Rezervat, koji služi kao svojevrsni ljudski zoološki vrt u kojima građani mogu vidjeti kakva je civilizacija bila. Unatoč međusobnoj privlačnosti Bernard i Lenina nespojivi. Bernard ne želi sudjelovati u Golfu s preprekama, već želi prošetati i upoznati Leninu. Lenina se želi ponašati poput svih ostalih i uživati u istim aktivnostima bez previše razmišljanja ili razgovora. Većina glavnih likova se bori za prilagodbu društvu. Lenina se uglavnom zadovoljava poštivanjem pravila, ali dovodi u pitanje vladin promiskuitet i osjeća neobičnu privlačnost prema Bernardu, unatoč činjenici da je autsajder. Bernard dublje propituje naviku svjetske države da drogira građane i pita se bi li njegov život mogao imati više smisla ako bi iskusio čitav niz ljudskih osjećaja. Bernardovog prijatelja, Helmholtza, još više uznemirava Svjetska država i žudi stvoriti umjetnost koja može djelovati kao svojevrsna slika za ljudsko iskustvo, umjesto propagande koju provodi politika Svjetske države.¹³²

Prije samog puta, Direktor priča Bernardu o vlastitom posjetu Rezervatu, postavljajući daljnja pitanja o tome koliko je društvo zapravo uspješno u stvaranju idealne egzistencije. Tokom puta izgubio je ženu s kojom je tada bio. Fizička i emocionalna poteškoća iskustva čine ga jednim od najvažnijih sjećanja, a on priznaje da o tome još uvijek sanja.

U Rezervatu postoji sasvim drugačiji život. Za razliku od građana Svjetske države, stanovnici Rezervata stare, imaju bolesti, glad i međusobno se ponašaju okrutno. Istodobno stvaraju umjetnost, doživljavaju ljubav i brak i imaju snažan vjerski sustav. Ovdje Lenina i Bernard susreću Johna, stanovnika bijele puti za kojeg Bernard shvaća da je Direktorov sin.

¹³²*Brave New World*, <https://www.sparknotes.com/lit/bravenew/themes/>, 10.09.2020.

John im priča svoja sjećanja na odrastanje u rezervatu s Lindom, gdje je iskusio majčinsku ljubav i radost čitanja Shakespearea i vještinu učenja, ali i bol ostrakizma.¹³³

Linda, još uvijek učinkovito isprana mozgom svojim odgojem u Svjetskoj državi, zanosno govori o svom vremenu u Svjetskoj državi i željno prihvaća Bernardovu ponudu da je vrati kući. Povratak u Svjetsku državu John radosno pozdravlja oca, ali građani, nenavikli na pokazivanje dubokih osjećaja, smiju mu se. Bernard uživa trenutnu popularnost jer su se službenici koji su ga se nekad klonili sada vrebaju s Johnom. Bernardovo nezadovoljstvo se topi kad se počinje osjećati moćnim i važnim. John se u ovom trenutku pojavljuje kao glavni junak romana, a naše se simpatije prebacuju na njega tijekom godine kada osjeća emocionalnu vezu s Lenjinom i brine se za Lindu, koja postoji u drogiranoj omami. Lenina, zbunjena Johnovim odbijanjem da ima spolni odnos s njom, skida odjeću i pokušava ga zagrliti, ali John uleti u bijes i pretuče je, pokazujući tamnu, opasnu stranu ljudskih osjećaja i morala.¹³⁴

Vrhunac romana je Lindina smrt, nakon koje John, poremećen tugom, pokušava uprizoriti revoluciju. Helmholtz se pridružuje, dok Bernard promatra, nesiguran je li za njega sigurnije da se pridruži ili zove u pomoć. U ovoj sceni Bernard postaje potpuno nesimpatičan zbog svog kukavičluka i nedostatka morala. Mustapha Mond protjeruje Bernarda i Helmholtza, a zatim s Johnom razgovara o religiji, književnosti i umjetnosti.¹³⁵

Pozivajući se na Shakespearea, John zagovara važnost boli i poteškoća, govoreći: “Ne želim utjehu ... Želim Boga, želim poeziju, želim opasnost, želim slobodu, želim dobrotu.” Mond odgovara da John traži pravo da bude nesretan, pravo za koje knjiga tvrdi da je ključno za iskustvo ljudskog bića. Radnja pada u romanu događa se nakon što se John prognao iz grada i pokušava živjeti što je moguće udobnije i lakše. Novinari ga pronalaze kako se šiba, a ubrzo je okružen gomilom promatrača koji traže show. Mahnitost gomile pretvara se u orgiju u kojoj John sudjeluje. Sutradan se, užasnut onim što je učinio, objesi.¹³⁶

¹³³*Brave New World*, (bilj. 132)

¹³⁴*Brave New World*, (bilj. 132)

¹³⁵*Brave New World*, (bilj. 132)

¹³⁶*Brave New World*, (bilj. 132)

3.3.1. Analiza djela *Vrli Novi Svijet*

Sličnost Huxleya i Orwella leži u 2 čimbenika. Prvi je važnost razdoblja u kojem su proizvedeni i koje se proteže između 1930. i 1950. godine, razdoblja koje karakteriziraju socijalne napetosti, borbe i promjene, kako u britanskom društvu, tako i na svjetskoj razini. Druga je očigledni odnosu između ove borbe i njihovih društveno-političkih ishoda, i ideja koje su prenijete u utopijskom pisanju za koje se može pretpostaviti da su predstavljale važnu pokretačku snagu društvenih i povijesnih promjena.¹³⁷

Da je *1984.* koncipirana kao upozorenje priznaje i sam Orwell: “Ne vjerujem da će do društva koje ja opisujem zasigurno doći, ali vjerujem da će doći do nečega tome nalik. Radnja romana odvija se u Velikoj Britaniji kako bi se naglasilo da rasa koja govori engleskim jezikom nije ništa bolja od bilo koje druge rase i da bi totalitarizam mogao svugdje zavladatai ako se ne budemo borili protiv njega.”¹³⁸

Orwell daje naprasnog Velikoga Brata, zločin misli, novogovor, rupe u sjećanju, Ministarstvo ljubavi kao mjesto za mučenje. Huxley nudi drugačiji, nježniji oblik totalitarizma. U *Vrlom novom svijetu* djeca se rađaju iz epruvete, programira se hipnozom, troši se neograničeno, promiskuitet je zakonski nametnut. Svi su zadovoljni unaprijed određenim sustavom kasta zbog some, droge koja daruje instant-sreću bez posljedica.¹³⁹

Vrli novi svijet upozorava na opasnosti davanja države kontroli nad novim i moćnim tehnologijama. Jedna od ilustracija ove teme je kruta kontrola razmnožavanja tehnološkom i medicinskom intervencijom, uključujući kirurško uklanjanje jajnika, postupak Bokanovskog i hipnopediju. Drugo je stvaranje složenih strojeva za zabavu koji generiraju i bezopasnu razonodu i visoku razinu potrošnje i proizvodnje koji su temelj stabilnosti svjetske države. Soma je treći primjer vrste medicinskih, bioloških i psiholoških tehnologija.¹⁴⁰ Soma zamagljuje stvarnost sadašnjosti i zamjenjuje ih sretnim halucinacijama, te je stoga alat za promicanje socijalne stabilnosti.

¹³⁷ Benmechiche H., (bilj. 44) str.133

¹³⁸Dujmović M., (bilj.99), str. 542

¹³⁹Dujmović M., (bilj.99), str. 543

¹⁴⁰*Brave New World*, (bilj. 132)

Iako se stavovi i ponašanje građana svjetske države isprva čine bizarnim, okrutnim ili skandaloznim, mnogi tragovi upućuju na zaključak da je Svjetska država jednostavno ekstremna, ali logično razvijena, verzija ekonomskih vrijednosti našeg društva, u kojoj je individualna sreća definira se kao sposobnost zadovoljenja potreba, a uspjeh kao društvo poistovjećuje se s ekonomskim rastom i prosperitetom.¹⁴¹

Kao i Orwellova *1984.*, ovaj roman prikazuje distopiju u kojoj svemoćna država kontrolira ponašanje i postupke svojih ljudi kako bi sačuvala vlastitu stabilnost i moć. Glavna razlika je u tome što se, dok se u *1984.* kontrola održava stalnim vladinim nadzorom, tajnom policijom i mučenjem, u *Vrloj novom svijetu* se kontrola održava tehnološkim intervencijama koje započinju prije rođenja i traju do smrti. Vlada *1984.* održava vlast silom i zastrašivanjem. Vlada *Vrlog novog svijeta* zadržava kontrolu čineći svoje građane toliko sretnima i površno ispunjenima da im nije stalo do njihove osobne slobode. Posljedice državne kontrole su gubitak dostojanstva, morala, vrijednosti i osjećaja, ukratko, gubitak čovječnosti.¹⁴²

Zamišljajući svijet u kojem je individualnost zabranjena, *Vrli novi svijet* traži od nas da razmotrimo što je individualni identitet i zašto je vrijedan. Svjetska država vidi individualnost kao nespojivu sa srećom i socijalnom stabilnošću jer ometa nesmetano funkcioniranje zajednice. Kontrolori čine sve kako bi spriječili ljude da razvijaju individualne identitete. *Proces Bokanovskog* znači da je većina građana svjetskih država biološki duplikat. Hipnopedijski slogani i *Usluge solidarnosti* potiču građane da o sebi misle kao o cjelini, a ne kao o odvojenim pojedincima. Upravitelj objašnjava da se ljudi šalju na otoke kada “postanu previše samosvjesni pojedinci da bi se uklopili u život zajednice”.¹⁴³

Tijekom cijelog romana John je tvrdio da je bolje tražiti istinu, čak i ako ona uključuje patnju, nego prihvatiti lak život zadovoljstva i sreće. Međutim, kada mu Mustapha Mond podari slobodu da traži istinu kroz samopožrtvovanje i patnju, John podlegne iskušenju užitka sudjelujući u orgiji. Ovaj bi kraj mogao sugerirati da je sreća koju potiču Svjetski državni kontrolori moćnija sila od istine koju John traži. U tom bi slučaju završetak romana sugerirao da traženje istine mora biti društveni cilj. Istinu ne mogu pronaći izolirani pojedinci.

Drugi pogled na završetak romana jest da John zakazuje u potrazi za istinom jednostavno zato što svoju potragu ne vodi na pravi način. Sam Huxley je u predgovoru iz 1946. godine

¹⁴¹*Brave New World*, (bilj. 132)

¹⁴²*Brave New World*, (bilj. 132)

¹⁴³*Brave New World*, (bilj. 132)

objasnio da, kad Johna porazi društvo svjetske države, jedina alternativa koju poznaje je samokažnjavajuća religija zavičajnog rezervata. Ova je religija jednako destruktivna za potragu za istinom kao i ideologija svjetske države koja traži užitak. Ovakva interpretacija završetka sugerira da ni tradicionalni načini traženja smisla, poput religije i umjetnosti, kao ni budućnost predviđena u Hrabrom novom svijetu ne služe čovječanstvu i ljudi moraju pronaći treći put prema istini.¹⁴⁴

Vrli novi svijet predstavlja napad na izdaju čovjekove vjere u znanost i napredak. Obećanja znanosti da će čovjeka emancipirati od neznanja, praznovjerja, straha i podložnosti dovela su do njegove reifikacije¹⁴⁵ kako bi se uklopio u društveni i ekonomski sustav. Pomak od čovjeka kao cilja do čovjeka kao sredstva ilustriran je kroz roman. Znanje koje je na samom početku teoretiziralo iskustvo, akumuliralo se, dijelilo i prenosilo jezikom kao sredstvom kojim je čovjek iskorištavao prirodu i posredovao u svijetu, ironično je evoluiralo u alat podložnosti čovjeku. Kapitalistička ideologija koja se širila trijumfima američke automobilske industrije koju simbolizira osvajanje modela T. Fordi povećana učinkovitost omogućio nadahnuli su društvene znanstvenike i psihologe da primijene ova načela za organizaciju društva.¹⁴⁶

Svijet je bio ustrojen prema kapitalističkoj ideologiji u smislu resursa, tržišta, roba i potrošača. U ovoj novoj percepciji društva, čovjek je bio i resurs, roba čije su se vještine i rad kupovali i prodavali, i istovremeno potrošač čija su lojalnost i vjernost bili vitalni za stabilnost sustava. Zadatak inženjeringa ljudi u poslušne, produktivne i konzumirajuće strojeve povjeren je eliti superiornih umova koji se i sami vode svetim načelima *fordizma*, ideologije nove svjetske države.¹⁴⁷

Protiv utopijske interpretacije znanosti i napretka svoga vremena, Huxley je odgovorio skeptičnim konzervativnim stavom. Darwinistička načela koja su prvi put otkrivena u prirodnom svijetu kasnije su racionalizirana i proširena na društvo. *Fordizam* koji većinu svojih ideja i praksi crpi iz darvinizma, pisac je razotkrio kao ideološko sredstvo koje je težilo privređivanju društvenih nejednakosti. Logični ishod ove evolucijske sheme i vladavine

¹⁴⁴*Brave New World*, (bilj. 132)

¹⁴⁵reprezentacija apstrakcije kao nečega stvarnog što može uzročno djelovati;
<http://struna.ihj.hr/naziv/reifikacija/24985/>

¹⁴⁶ Benmechiche H., (bilj. 44) str.174

¹⁴⁷ Benmechiche H., (bilj. 44) str.175

najsposobnijih članova je bio jedini put do individualne i socijalne stabilnosti, kao i uvjet za sreću. Znanost putem državnih institucija reproducira i pojačava te nejednakosti kako bi spriječila nered ili revoluciju.¹⁴⁸

Zamjatinov dobroćudni diktator pojavljuje se u Huxleyevom djelu kao Svjetski kontrolor, a u Orwellu kao Veliki brat; *mephi* izvan zida u *Mi* imaju pandan u Huxlejevom divljačkom rezervatu i u Orwellovim *prolama*. Ono što je važnije jest da sve tri knjige dijele implicitnu pretpostavku: što složenije i visoko organizirano društvo postaje, to su njegovi pojedinci manje slobodni. Sva tri djela pretpostavljaju da je smjer modernog europskog društva usmjeren prema većoj i složenijoj organizaciji, te da će uređeni svijet Forda, Taylora ili proleterskih ekstremista napokon rezultirati nestankom pojedinačnog ljudskog bića u korist mase.¹⁴⁹

¹⁴⁸ Benmechiche H., (bilj. 44) str.176

¹⁴⁹Stauffer R.,(bilj.101), str.205

3.4.Ayn Rand – Anthem

Priča o *Anthem* odvija se u neimenovanoj komunističkoj ili fašističkoj diktaturi budućnosti, gdje pojedinac nema prava i postoji samo da bi služio državi.

Mladić po imenu Jednakost 7-2521, koji je pronašao skriveni tunel i skriva se u njemu da piše, zna da njegova samoća krši sve zakone njegovog društva. Iako ne osjeća krivnju za svoje postupke, moli za oprost vladajućeg Vijeća. Provodeći sve više vremena sam, shvati da mu odgovara samoća. Iz svog tunela Jednakost 7-2521 bilježi epizode iz djetinjstva. Kao dijete želio je biti učenjak. Vjerovao je da je proklet užasnom znatiželjom. Često se tukao s dječacima u Domu učenika, a učitelji su mu zamjerali da je previše pametan i visok. Pokušao se prilagoditi standardu kojeg su postavili ostali, ali koliko god se trudio, bio je pametniji i brži od ostalih. Kad mu je Vijeće Zvanja dodijelilo da bude čistač ulice umjesto učenjaka, bio je zadovoljan jer je to značilo da se može iskupiti za grijeh koje je počinio.¹⁵⁰

Kada je imao deset godina, vidio je javno pogubljenje Prestupnika neizrecive riječi, koji je otkrio riječ *Ja*. Dok je gorio, Prestupnik nije pokazivao bol, ali je uputio pogled prema Jednakosti 7-2521. Jednakost 7-2521 vjeruje da ga je taj trenutak pomazao za učenika istog križarskog rata kao i Prestupnika.

Jednakost 7-2521 počinje provoditi eksperimente i ubrzo otkriva električnu energiju. Nakon mnogo tjedana rada, uspješno ja napravio žarulju od materijala iz svog tunela. Odlučuje da svoj izum mora podijeliti sa svijetom i predstavlja ga Svjetskom vijeću učenjaka.¹⁵¹

U međuvremenu, Jednakost 7-2521 je upoznao Slobodu 5-3000 tzv. Zlatnu, prekrasnu seljanku koja je ponosna i ohola. Iako zna da je pogrešno, upušta se u razgovore s njom i zaljubljuje se. Jednog dana, ona mu ponudi malo vode iz ruku, a on je popije, ne shvaćajući zašto ga ovaj čin natjera da pomisli na Palaču parenja, u koju su on i svi drugi zreli građani jednom godišnje poslani na seks.

Prije nego što može pokazati žarulju Svjetskom vijeću, Jednakost 7-2521 slučajno se kasno vraća u Dom čistača ulice, gdje živi. Kad odbije reći svom Vijeću domova gdje je bio,

¹⁵⁰*Anthem*, <https://www.cliffsnotes.com/literature/a/anthem/about-anthem>, 10.09.2020.

¹⁵¹*Anthem* (bilj. 150)

bačen je u Palaču popravnih pritvora. Tamo ga muče, ali i dalje odbija reći gdje je bio, jer želi žarulju držati u tajnosti dok je ne pokaže Svjetskom vijeću.¹⁵²

Kad Jednakost 7-2521 stigne i ispriča Svjetskom vijeću svoju priču, Svjetsko vijeće odbija ga iz straha i bijesa. Prijeti mu da će ga ubiti i riješiti se žarulje. Odbijajući im dopustiti da mu unište žarulju, pobjegne iz grada u Neistraženu šumu, gdje otkriva da je napokon slobodan raditi što hoće.

Nekoliko dana kasnije, pojavljuje se Zlatna. Obećaju si da će živjeti zajedno u miru i samoći. Nakon što su nekoliko dana pješačili u planinama, pronašli su napuštenu kuću iz vremena Unmentionable Times. Zlatna se veseli kuhinji koju pronalazi u kući, a Jednakost 7-2521 naiđe na knjižnicu. Otkriva značenje riječi *Ja* i zavjetuje se da će zaštititi svoj dom i odande stvoriti novu rasu ljudi koji će vjerovati u individualizam i beskonačnu nadmoćnost ega.¹⁵³

¹⁵²*Anthem* (bilj. 150)

¹⁵³*Anthem*, <https://www.sparknotes.com/lit/anthem/summary/>, 10.09.2020.

3.4.1. Analiza djela Anthem

Roman *Anthem* Ayn Rand je strukturiran više kao manifest. Ne sadrži detaljne opise likova niti ima lako prepoznatljive strukturne komponente. Umjesto toga, nastoji nas natjerati da se bojimo onoga što Rand smatra pogreškom prihvaćanja kolektivizma, da odbijemo ovu budućnost prihvaćajući postavke objektivizma.¹⁵⁴

Njena filozofija vuče korijene iz radikalnog individualizma. Svjesno odbacuje solidarnost i tvrdi da ljudi pomažu drugima samo iz vlastitog interesa. Svrha čovjekovog postojanja se krije u ispunjenju i sreći zbog vlastitih postignuća. Naše emocije dolaze izravno iz samointeresa, uključujući i emocije prema dugima, na što se odnosi i njena čuvena izreka: “Ne možete reći *I love you* bez riječi *I*”.¹⁵⁵

Objektivizam je višeznačna filozofija. Pretpostavka se u osnovi vrti oko paznje na samog sebe. Smatra da bi svijet mogao biti bolje mjesto da svi ljudi prakticiraju objektivizam.

Rand kaže: “Nijedna strasna želja, očajnička čežnja ili molitva s nadom ne može promijeniti činjenice. Stvarnost se ne prepisuje ili izbjegava, već se, svečano i ponosno, suočava.”

Ova teorija odbacuje nadnaravne ili mistične moći, uključujući i postojanje Boga. Objektivizam sve životne događaje pripisuje stvarnosti, a to nije nešto što se može promijeniti, već samo podnijeti.¹⁵⁶

Randine teorije o razumu isprepliću se s intelektom. Objektivizam zahtijeva da ljudi aktiviraju svoj um, razumiju sve činjenice trenutne situacije. Rand tvrdi: “Slijediti razum znači odbaciti emocije, vjeru ili bilo koji oblik autoriteta kao vodiča u životu.” Smatra da su osjećaji nestabilni.

Ayn Rand usredotočila je sve svoje tekstove na jedno osnovno načelo: biti sebičan. Rand vjeruje da ljudi nisu rođeni sa urođenim osjećajem dobra naspram zla. Ona uči svoje sljedbenike da, “Čovjek mora odabrati svoje postupke, vrijednosti i ciljeve prema mjerilu

¹⁵⁴*Anthem* (bilj. 153)

¹⁵⁵Nakić M., *Ayn Rand - najkontroverznija spisateljica 20. stoljeća*, <https://www.liberal.hr/ayn-rand---najkontroverznija-spisateljica-20--stoljeca-103>, 11.09.2020.

¹⁵⁶*Anthem* (bilj. 150)

onoga što je svojstveno čovjeku, kako bi postigao, održao, ispunio i uživao tu krajnju vrijednost, koja sama po sebi ima cilj, a to je svoj vlastiti život”.¹⁵⁷

Glavni lik, Jednakost 7-2521, briljantni je mladić koji žudi biti znanstvenik, ali mu je vlada koja se boji njegove neovisnosti uma zapovijedila da bude Čistač ulica. Građani ovog društva su rođeni su u bolnicama pod državnom kontrolom, odgajani u vrtićima pod državnom kontrolom, školovani u školama pod državnom kontrolom, muče se na radnim mjestima koje im je dodijelila država i spavaju u masivnim barakama koje je država organizirala. Nemaju osobnog života ili ljubavi i ne mogu birati prijatelje ili ljubavnike. Njihova imena su varijacije na kolektivističkim parolama – Jedinstvo, Bratstvo, Internacional, itd. – iz kojih slijede brojevi, što ukazuje na mnogobrojnu *braću* koja dijele slogan za ime.

Vođe su iz ljudskih umova izbrisali sve koncepte individualnosti. Koncepti poput *ja, moje* ili bilo koje druge individualističke reference u prvom licu istrijebljeni su iz jezika i ljudskog razmišljanja. Dopuštene su samo kolektivističke misli i govor. Pojedinci o sebi misle i govore samo kao *mi*.¹⁵⁸

Ayn Rand prikazuje mračno doba budućnosti. Njezina vizija kolektiviziranog društva u oštroj je suprotnosti s vizijom Georgea Orwella predstavljenog u romanu *1984*. Orwell i Rand slažu se oko moralnih strahota takvog društva, krajnjeg nedostatka individualnih prava, ropskog rada, indoktrinacije, nemogućnost slobodnog razmišljanja ili govora, teror i ugnjetavački osjećaj uzaludnosti u ovim uvjetima. Orwell projicira totalitarno stanje znanstvenog i tehnološkog napretka. Spektakularni napredak u znanostima stvorio je sposobnost uključivanja u kontrolu misli. *Anthem*, s druge strane, pokazuje da zabrana slobode rezultira padom primitivne egzistencije.¹⁵⁹

U slobodnom društvu mislilac poput Jednakosti 7-2521 slobodan je eksperimentirati i istraživati, izmišljati i inovirati te postići znanstveni proboj i tehnološki napredak. Ovaj koncept je razlog zašto su najslobodnije zemlje svijeta toliko otkrića i postigle tako visok životni standard. Znanost i napredak zahtijevaju intelektualnu slobodu. Totalitarna država guši slobodu uma o kojoj ovisi takav napredak. Rand tvrdi da društvo u kojem je um ugušen

¹⁵⁷*Examples of Objectivism*, <https://examples.yourdictionary.com/examples-of-objectivism.html>, 11.09.2020.

¹⁵⁸*Anthem* (bilj. 150)

¹⁵⁹*Anthem* (bilj. 153)

neće napredovati, nego će nazadovati, gubeći sav napredak koji su postigli slobodniji ljudi, baš kao što su u mračnom vijeku izgubljena dostignuća drevnog grčkog društva.¹⁶⁰

Kolektivističko društvo u kojem živi jednakost 7-2521 slično je nacističkim i komunističkim državama dvadesetog stoljeća. Vladari ovog društva ne dopuštaju nijednom pojedincu da slobodno razmišlja; svi se moraju podrediti državi. “Kolektivnost”, napominje Ayn Rand, “znači potčinjavanje pojedinca grupi, da rasa, klasa ili država nije bitna.” U takvim se uvjetima osoba ne smatra autonomnom individuom koja ima vlastiti život, već kao fragment skupine čija je jedina svrha služiti njezinim potrebama.¹⁶¹

Glavno oružje države protiv individualizma je surovi, ali učinkovit oblik kontrole misli koji ona provodi. Država je zabranila ljudima da govore ili čak misle na riječ *ja*. Društvo je, pod kaznom smrti, naložilo da sve reference u prvom licu imaju množinu *mi*, čak i kada se odnosi na jednu osobu. Tijekom razdoblja stoljeća, vladari su uspjeli izvući iz jezika sve znanje riječi *ja*. Ostaje samo maglovito sjećanje da postoji nešto poput neizrecive riječi, ali nitko ne sluti da je to riječ *ja*.¹⁶²

Unatoč supresijskim metodama Vijeća, neki članovi ovog društva zadržavaju individualnost. Jednakost 7-2521 neprestano se pita o izgubljenoj riječi. Održava tajnu tunela i koristi je za svoja zabranjena istraživanja. Internacionalnost 4-8818, poput Jednakosti 7-2521, čini prijestup preferencija, odabravši Jednakost 7-2521 za svog prijatelja. Odlučuje riskirati smrt sa svojim prijateljem, a ne pokoravati se vijećima. “Radije ćemo biti zli s vama nego biti dobri sa svom braćom.” Prihvaća Jednakost 7-2521 tijekom godina u kojima provodi nezakonita istraživanja i nikad ga ne izdaje.

Sloboda 5-3000 slično odbija predati svoju neovisnost državi. Suprotstavlja se odlukama vijeća kako bi postigla svoje ciljeve. Primjećuje Jednakost 7-2521, iako bi se trebala kloniti muškaraca. U mislima ga imenuje Nepokoreni. obraća mu se protiv svih pravila. Napušta grad i jedini život koji je ikad poznala, odlazeći sama u Nepoznatu šumu kako bi ga pronašla. Na kraju, ona je ta koja se bez pomoći približava ponovnom otkrivanju Neizrecive riječi kada u šumi traži riječi kojima će točno izraziti svoje osjećaje.¹⁶³ Jednakost 7-2521 i njegovi

¹⁶⁰*Anthem* (bilj. 153)

¹⁶¹*Anthem* (bilj. 150)

¹⁶²*Anthem* (bilj. 153)

¹⁶³*Anthem* (bilj. 150)

saveznici razumiju, čak i bez riječi, da su ljudi po svojoj prirodi racionalne životinje i da je razmišljanje individualistička aktivnost. *Mislam* je suština njihova bića.

Negativni likovi također donose odluke. Najočitiiji je primjer Svjetskog vijeća učenjaka kada Jednakost 7-2521 predstavlja električno svjetlo. Nakon oporavka od straha, prepoznaju vrijednost koju svjetlost posjeduje. Oni znaju da će izum isključiti iz poslovanja novorazvijenu industriju svijeća i uznemiriti će planove Svjetskih vijeća, koja će novi izum morati uključiti u društvo. Alternative pred njima su potpuno jasne: električna energija, tehnološki napredak i neovisna misao; ili svijeće, tehnološka zaostalost i kontrola misli. Odabiru isti put koji su slijedili cijeli svoj život, a ne neizvjesni tijek neovisnog razmišljanja.¹⁶⁴

Diktatori će možda uspjeti sakupiti velike elemente stanovništva, uvjeravajući ih u krotke grohote, ali nikad neće uspjeti promijeniti ljudsku prirodu. Njihovi mandati nemoćni su za promjenu zemljine orbite oko sunca ili potrebe biljke da provede fotosintezu ili potrebe ptica da lete. Slično tome, njihove naredbe ne mogu promijeniti činjenicu da je čovjek misleće biće.¹⁶⁵

¹⁶⁴*Anthem* (bilj. 150)

¹⁶⁵*Anthem* (bilj. 153)

4. OD UTOPIJE DO ANTIUTOPIJE

Antiutopije su bitne jer tjeraju na razmišljanje, ukazuju što nije u redu sa sadašnjošću i zamišljaju kako bi stvari mogle postati puno gore. Identificiraju ključne teme, trendove ili probleme u sadašnjosti i ekstrapoliraju ih, prije nego što ih stave u manje poznati kontekst za daljnje istraživanje.¹⁶⁶

Bez obzira na silnu sumornost koja prožima antiutopiju, tračak nade postoji. Antiutopijska fikcija može podići svijest, potaknuti raspravu i možda čak pokrenuti akciju. U slučaju da uspije skrenuti pozornost na trendove u ponašanju i probleme kojima se treba pozabaviti, antiutopija je definitivno važna.¹⁶⁷

Moglo bi se tvrditi da se stagnacija prikazana u utopijama protivi brzom hiperpotrošačkom svijetu koji neprestano treba promjene. Iluzija kontrole nad pojedinačnim i društvenim životom je nestala tijekom 20. stoljeća. Posljednji je primjer gospodarska kriza koja se u zapadnim društvima i koja je počela definirati zemlje u smislu udaljenosti od ekonomskog / socijalnog kolapsa. Trenutna kriza, koja se očituje u periodičnim napadima straha od svjetske ekonomije, samo je vrh mnogo dublje krize vrijednosti i društvenih struktura. Potreba za socijalnom reformom koja je vodila klasične, moderne i suvremene utopije i distopije i dalje traje. Međutim, scenarij se neizmjenjivo zakomplicirao, a kolektivne vizije *idealnog poretka* su postale više individualističke.¹⁶⁸

Danas malo koji pojedinac još uvijek vjeruje u mogućnost stvaranja savršenog društva s obzirom na ogroman broj varijabli, njihovu očitu nestabilnost i dokazane nesavršenosti. Zanimljivo je da je postmoderna globalizirani svijet stvorio stotine milijuna ljudi koji se iz individualnog i kolektivnog straha radije približavaju košmarnim vizijama sadašnjosti i budućnosti, možda u pokušaju istjerivanja vlastitih duhova. "Ako je neznanje blaženstvo, onda proizlazi da smo do sada vidjeli previše zla za vjerovati u zemaljske rajeve."¹⁶⁹

¹⁶⁶ Sargisson L., *Dystopias Do Matter*, u: *Dystopia(n) Matters: On the Page, on Screen, on Stage*, ur. Fátima Vieira, Cambridge Scholars Publishing, 2013. str.40

¹⁶⁷ Sargisson L., (bilj. 166) str.41

¹⁶⁸ Gallardo P., *Dystopia Is You*, u: *Dystopia(n) Matters: On the Page, on Screen, on Stage*, ur. Fátima Vieira, Cambridge Scholars Publishing, 2013. str. 38

¹⁶⁹ Gallardo P., (bilj. 168), str. 39

Ipak, većina pojedinaca još uvijek njeguje ideju da možemo mijenjati stvari i da je moguć bolji svijet. Ovaj kvazi-mesijanski nagon predstavlja kreativnu silu koja stoji iza antiutopijskog pisanja.¹⁷⁰

Kako je komunizam jenjavao, marksizam, barem kao pogled u budućnost, bio ozbiljno diskreditiran, a liberalni kapitalizam proglašavan jedinim održivim oblikom budućnosti, činilo se da je društvo *Vrlog novog svijeta* trijumfalno došlo na svoje. Konzumerizam je vladao. Kapitalizam je pažnju usmjerio osobne i privatne želje, nade i tjeskobe. Rad i slobodno vrijeme, privatni i javni, slijevali su se jedni u druge, granice su se brisale. Prostor za privatnost, vrijeme za razmišljanje, gotovo je potpuno nestao. Ovo naravno nije cijela priča, što pokazuju trenutna financijska kriza, visoka razina nezaposlenosti i povratak značajnih razina siromaštva u zapadnjačka društva, kao i ostatak svijeta. No, antiutopija nikad nije bila u funkciji davanja cjelovite slike svijeta. Ono što su, poput utopija, imale za cilj je izdvojiti najizrazitije i najnovije značajke vremena i predstaviti ih u obliku maštovito ostvarenog društva. Odabirući konzumerizam, u najširem smislu, kao glavni razvoj suvremenog kapitalizma, Huxley se pokazao možda najboljim od antiutopijskih pisaca. Moć postoji, ali se radije *pokazuje* na načine koji izbjegavaju prepoznavanje, a time i otpor.¹⁷¹

U stvarnom svijetu zajednice zadiru jedna u drugu, postoje troškovi informiranja za doznavanje koje zajednice postoje i kakve su. Usto bi neke zajednice mogle pokušati držati svoje članove u neznanju o drugim zajednicama, želeći ih spriječiti da slobodno napuste svoju zajednicu i pridruže se drugoj. S obzirom na velike razlike stvarnog i mogućeg svijeta, javlja se pitanje kolika je važnost modela i fantazije same. Kroz zadovoljenje nekih uvjeta možda bi se moglo doći do ostvarenja nekog mogućeg svijeta. Ne svih, naravno, ali bi se moglo zadovoljiti mnogo.¹⁷²

Ipak za mnoge ljude nijedna zajednica neće nikad predstavljati točno ispunjenje njihovih želja. Problem nepoklapanja zajednice s nečijim vrijednostima nastaje jedino zato što ljudi ne znaju kako točno složiti vrijednosti s važnošću.¹⁷³

¹⁷⁰ Gallardo P., (bilj. 168), str. 40

¹⁷¹ Kumar K., *Utopia's Shadow*, u: *Dystopia(n) Matters: On the Page, on Screen, on Stage*, ur. Fátima Vieira, Cambridge Scholars Publishing, 2013. str.22

¹⁷² Nozick R., *Anarhija, država i utopija*, Zagreb, Naklada Jesenski i Turk, 2003. str.398

¹⁷³ Nozick R. (bilj.172) str.400

Razlike ljudi prožimaju svaki aspekt života, bilo da se radi o temperamentu, interesima, intelektualnim sposobnostima, duhovnim potrebama i vrstom života koju žele voditi. Stoga zapravo nema razloga pomisliti da postoji jedna jedina zajednica koja će poslužiti kao ideal svim ljudima.¹⁷⁴ Utopisti su uvjereni u vrline svoje vizije i njezine ispravnosti. Razlikuju se po institucijama i vrstama života koje daju na uvid. No čini se da nijedan utopist nije uspio riješiti problem kako za sve ljude osigurati isti život, istu količinu slobodnog vremena za iste aktivnosti.¹⁷⁵

U takvom pristupu odnos prema utopiji iz temelja se mijenja. Utopija postaje ono što ostaje neodlučeno u društvenoj i povijesnoj viziji, dio koji je san. Problem je, prije svega, što je danas teško zamisliti koja bi klasa mogla ponovno aktivirati utopiju. Ernst Bloch to dobro kaže: više ne postoji nijedna velika klasa koja bi mogla razviti jedinstvenu utopijsku shemu mimo socijalističke sheme, koja i dalje nosi veliki utopijski cilj odumiranja države, njezinog izumiranja. Utopija, koja se smatrala rješenjem scenarija sveopćeg kolapsa, zadržava sklonost ka uništenju, što je povezuje s katastrofalnim događajima koji su je uopće mogli učiniti poželjnom.

¹⁷⁴ Nozick R. (bilj.172) str.401

¹⁷⁵ Nozick R. (bilj.172) str.403

ZAKLJUČAK

Iako je ideal utopije univerzalan, poneke utopije, utopijske slike i pokreti uvijek su pod utjecajem određenih kulturnih i civilizacijskih tradicija unutar kojih se razvijaju. Ono što jedna socijalna ili kulturna skupina vidi kao utopiju, može se smatrati antiutopijom u različitim društvenim i povijesnim kontekstima i/ili od različitih društvenih i kulturnih skupina. U bilo kojem trenutku postoje konkurentske utopijske i antiutopijske vizije o kojima se neprestano pregovara, lokalno i globalno. U tom procesu, svaka društvena skupina nema priliku provoditi jednaku moć unutar društva i pridonijeti univerzalizaciji ideala. Stoga su određene utopijske vizije uvijek privilegirane, a privilegirane društvene skupine dobivaju priliku definirati što postaje dominantna slika budućnosti. Dominantne društvene skupine vidjele su ostvarenje svoje utopijske vizije pa si mogu priuštiti da napuste utopiju u korist nastavka sadašnje budućnosti. S druge strane, socijalno ugrožene skupine obično su zainteresirane za uznemiravanje statusa quo. Mogli bi ih više zanimati stvaranje alternativa sadašnjem poretku. U tom smislu, u našem će visoko hijerarhijskom svijetu uvijek postojati društvena skupina kojoj je potrebna utopija, kao izraz nade da budućnost zaista može biti drugačija.

Na pitanje treba li se utopija spasiti, mnogima je odgovor ne. Postoje, međutim, razlozi za mišljenje da potpuno moderno društvo ne može bez utopijske svijesti. Biti moderan znači biti usmjeren prema budućnosti, otvoren za promjene, čak i radikal. Sa svojom spremnošću da zaobiđe sve utvrđene izvjesnosti i načine života, klasični je utopizam bio previše grandiozan, previše racionalan i u konačnici prehladan. Trebamo sposobnost gledanja izvan sadašnjosti. No trebamo i Moreovo inzistiranje na razigranosti. Jednom kad se utopije utjelove u ideologijama, postaju opasne, pa čak i smrtonosne. Stoga se postavlja pitanje zašto onda o njima ne razmišljati kao o misaonim eksperimentima. Oni nas usmjeravaju u određenom smjeru, čak mogu pružiti neku vrstu svrhe našim težnjama kao građana i političkih bića.

POPIS LITERATURE

1. Polić B., *Poetika i politika Vladimira Majakovskog : utopija, distopija, antiutopija*, Zagreb, Globus, 1988.
2. Benmechiche H., *The Quest for Utopia: from Samuel Butler to Bertrand Russell*, A Thesis submitted for the Degree of Doctorate in English, The People's Democratic Republic of Algeria, 2016.
3. Carr J. S., *Zamyatin's We: Persuading the Individual to Sacrifice Self*, Utah University, Undergraduate Honors Capstone Projects, 2009.
4. Çetinkaya D. Z., *In Defense of Utopian Thought*, Master Thesis, Istanbul Technical University, 2019.
5. Dujmović M., *Vrtlog novog svijeta*, pregledni rad, Sveučilište Jurja Dobrile, Pula, 2009.
6. Gallardo P., *Dystopia Is You*, u: *Dystopia(n) Matters: On the Page, on Screen, on Stage*, ur. Fátima Vieira, Cambridge Scholars Publishing, 2013.
7. Kumar K., *Utopija i antiutopija u dvadesetom stoljeću*, u: *Utopia: The Quest for the Ideal Society in the West, Paris and New York: Bibliotheque Nationale/New York Public Library*, 2000.
8. Kumar K., *The Ends of Utopia*, *New Literary History*, Volume 41, Number 3, 2001., 549-569
9. Kumar K., *Utopia's Shadow*, u: *Dystopia(n) Matters: On the Page, on Screen, on Stage*, ur. Fátima Vieira, Cambridge Scholars Publishing, 2013.
10. Lewis M., *Povijest utopija*, Zagreb, Naklada Jesenski i Turk, 2008.

11. Malcolm M., *The End of Utopia: Imminent and Immanent Liberation*, Spaces of Utopia: An Electronic Journal, nr. 3, 2006., 105-113
12. Matek Šmit Z., Malenica I., *Distopijsko tematiziranje budućnosti: od Zamjatina do Mlakića i Popovića*, izvorni znanstveni rad, u: Tabula : časopis Filozofskog fakulteta, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, No. 15, 2018.
13. Nozick R., *Anarhija, država i utopija*, Zagreb, Naklada Jesenski i Turk, 2003.
14. Parrinder P., *Wells and the Aesthetics of Utopia*, u: Caliban, 22, L'esthétique de la science fiction, 1985., 19-27
15. Platon, *Država*, Zagreb, Naklada Jurčić, 1997.
16. Pop I.-A., *The Utopian Myth-Unleashing violence in the name of Peace*, Master's thesis in Peace and Conflict Transformation, The Arctic university of Norway, 2015.
17. Sargisson L., *Dystopias Do Matter*, u: Dystopia(n) Matters: On the Page, on Screen, on Stage, ur. Fátima Vieira, Cambridge Scholars Publishing, 2013.
18. Ženko E., *Mapping the Unmappable: Dichotomies of Utopianism*, Filozofski vestnik, Letnik XXXVIII, Številka 1, 2017., 67–87
19. Hamilton A., *Yevgeny Zamyatin's We, and the Fallacies of Logic in Utopia*, <https://www2.cortland.edu/dotAsset/218979.pdf> , 10.09.2020.
20. Huntington J., *Utopian and Anti-Utopian Logic:H.G. Wells and his Successors*, <https://www.depauw.edu/sfs/backissues/27/huntington.html> , 11.09.2020.
21. Levin R. M., *Plato's Republic and the perfect society*, <https://academic.udayton.edu/LawrenceUlrich/Leadership370/Plato's%20Republic%20and%20The%20Perfect%20Society.pdf> , 11.09.2020.

22. Nakić M., *Ayn Rand - najkontroverznija spisateljica 20. stoljeća*, <https://www.liberal.hr/ayn-rand---najkontroverznija-spisateljica-20--stoljeca-103> , 11.09.2020.
23. Stauffer R., *Dystopia as Protest: Zamyatin's We and Orwell's Nineteen Eighty-Four*, https://salempress.com/Media/SalemPress/samples/protest_pgs.pdf , 05.09.2020.
24. Wackfelt J., *The Future of Society: Dystopian and Utopian Aspects in H.G. Wells' The Time Machine and Men Like Gods*, https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/32596/1/gupea_2077_32596_1.pdf , 08.09.2020.
25. 1984., <https://www.sparknotes.com/lit/1984/summary/>, 10.09.2020.
26. 1984., <https://www.sparknotes.com/lit/1984/themes/>, 10.09.2020.
27. *Anthem*, <https://www.cliffsnotes.com/literature/a/anthem/about-anthem>, 10.09.2020.
28. *Anthem*, <https://www.sparknotes.com/lit/anthem/summary/>, 10.09.2020.
29. *Brave New World*, <https://www.sparknotes.com/lit/bravenew/themes/>, 10.09.2020.
30. *Examples of Objectivism*, <https://examples.yourdictionary.com/examples-of-objectivism.html> , 11.09.2020.
31. *George Orwell, Review of "WE" by E. I. Zamyatin*, https://orwell.ru/library/reviews/zamyatin/english/e_zamy , 07.09.2020.
32. *Nature and history of utopia and dystopia*, https://shodhganga.inflibnet.ac.in/bitstream/10603/145385/11/08_chapter%201.pdf , 04.09.2020
33. *The Time Machine*, https://en.wikipedia.org/wiki/The_Time_Machine , 08.09.2020.

34. *The Time Machine*, <https://www.sparknotes.com/lit/timemachine/section7/> ,
09.09.2020

35. *What is the difference between dystopia, utopia and anti-utopia?*,
<https://www.quora.com/What-is-the-difference-between-dystopia-utopia-and-anti-utopia> , 05.09.2020.